

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การใช้ภาษาในเพลงปลุกใจ” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาไทย

1. ความรู้เกี่ยวกับความหมายของเพลงปลุกใจ
2. ความรู้เกี่ยวกับลักษณะเนื้อหาของเพลง
3. ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการประพันธ์คำร้อง
4. ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการประพันธ์
5. ความรู้เกี่ยวกับการใช้คำ
6. ความรู้เกี่ยวกับการใช้โวหาร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในบทเพลง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาไทย

1. ความรู้เกี่ยวกับความหมายของเพลงปลุกใจ

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 799, 680) ให้ความหมายของคำว่า เพลง และปลุกใจว่า เพลง หมายถึง (น.) สำเนียงขับร้อง, ทำนองดนตรี ปลุกใจ หมายถึง (ก.) เร้าใจให้กล้าหาญ หรือ กระตือรือร้น

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่าเพลงปลุกใจ หมายถึง สำเนียงขับร้อง และทำนองดนตรี ที่ปลุกเร้าใจให้กล้าหาญ หรือ เกิดความกระตือรือร้น หรือเพื่อมุ่งปลุกจิตสำนึกของคนในสังคม ให้เกิดความคล้อยตาม และร่วมมือกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

สุจิต (2521, อ้างถึงใน ประจักษ์, 2540: 65) กล่าวว่าเพลงปลุกใจเป็นเพลงที่มีอยู่ในทุกสังคมมนุษย์ เป็นการสื่อความหมายที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อต้องการให้เกิดการยอมรับในเรื่องหนึ่ง ๆ และทำให้คล้อยตาม เพลงปลุกใจ เป็นบทเพลงที่ใช้ขับร้อง หรือฟัง เฉพาะกรณีที่ต้องการรวมกันปฏิบัติกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งในระดับชาติ หรือระดับกลุ่มทางสังคม ไม่ได้ใช้ฟังหรือขับร้องเป็นประจำวันอย่างบทเพลงทั่วไป

วรรณลดา (2543: 67) ให้ความหมายของเพลงว่า เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้สึก อารมณ์ต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อชักชวนให้ประชาชนเกิดความรู้สึกนึกคิด และให้มีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามเหตุการณ์นั้น ๆ ส่วนมากจะชักชวนให้รักชาติ เสียสละเพื่อชาติ ให้ความสามัคคี

เพลงปลุกใจมีจุดประสงค์หลัก คือ เป็นการชักชวนด้วยการสร้างจิตสำนึกของผู้ฟังให้เกิดความสามัคคี ความรักชาติบ้านเมือง ความเสียสละ การรวมกำลัง กิ่งแก้ว (2520, อ้างถึงใน ประจักษ์, 2540: 67) นอกจากนั้น เพลงปลุกใจยังแสดงให้เห็นสภาพการณ์ของสังคมและการเมือง ซึ่งมีส่วนสนับสนุนด้านการเมืองการปกครอง โดยให้ภาพนักรบผู้กล้าหาญเป็นภาพวีรกรรมของบรรพบุรุษไทยในอดีตที่มีความรักชาติ (ประจักษ์, 2540: 2)

นอกจากนั้น สิรินคร (2527: 31) ยังกล่าวอีกว่า เพลงปลุกใจมิได้เป็นการใช้ภาษาแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นการใช้ลักษณะดนตรี คือ จังหวะ (Rhythm) ทำนอง (Melody) ตลอดจนการเรียบเรียง (Arranging) ประกอบกันเข้าไปกับเนื้อหาของเพลงซึ่งเป็นภาษา อันมีผลทำให้น้ำหนักของการชักจูง มีมากกว่าการใช้ภาษาเพียงอย่างเดียว

พูนพิศ (2529: 30) ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องศิลป์เพลงและบทเพลง ไว้ที่น่าสนใจว่า บทเพลงและดนตรี คือ ผลจากความคิดของมนุษย์ในการที่จะถ่ายทอดอารมณ์ ความคิด ความรู้สึก ออกมาเป็นคำร้อง (Words) และทำนองทำนอง (Melody) ซึ่งนับว่าเพลงและดนตรีนี้เป็นศิลปะประเภท วิจารณ์ศิลป์ (Fine Art) ที่รับรู้ได้จากการฟังเป็นหลัก ทั้งนี้ตัวโน้ตดนตรีแต่ละตัวที่มาประกอบกันเข้าเป็นเสียงดนตรีจะสามารถมีอิทธิพลต่อผู้ฟังและทำให้ผู้ฟังมีอารมณ์ตอบสนองเพลงต่าง ๆ กันไป ทั้งที่เป็นเพลงเดียวกัน ซึ่งในการเสนอบทเพลงหนึ่งนั้นมียอดประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. คีตกวี (Composer) คือผู้เสนอความคิด จินตนาการ อารมณ์ และความรู้สึกออกมาเป็นเพลงที่ประกอบไปด้วยเนื้อร้องและทำนอง

2. บทเพลง (Song) คือสิ่งที่ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากความคิด กลายมาเป็นร้อง ทำนอง แล้วนำมาบรรเลงด้วยเครื่องดนตรี ซึ่งเป็นเครื่องมือทั้งที่เป็นเครื่องมือไฟฟ้า และที่ไม่ใช่เครื่องไฟฟ้า ที่ก่อให้เกิดเสียงดนตรีต่าง ๆ ได้โดยต้องอาศัยการเรียบเรียงเสียงดนตรี ซึ่งเป็นการประสมประสานเสียงดนตรีที่บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความไพเราะเพราะพริ้งน่าฟัง
3. ผู้เผยแพร่บทเพลง (Publisher) ได้แก่ นักร้องและนักดนตรี
4. ผู้ฟัง (Listener) คือ ผู้รับสารที่ได้รับการถ่ายทอดบทเพลง โดยการเปิดรับสื่อที่นำเสนอผลงาน
5. สื่อ (Medium) ได้แก่ สื่อกลางระหว่างนักร้อง นักดนตรี และผู้ฟัง สื่อ อาจได้แก่ เสียงร้องหรือเสียงดนตรี และอาจรวมไปถึงสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ

องค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นเป็นองค์ประกอบโดยทั่วไป ของเพลง แต่ถ้าพิจารณาถึงองค์ประกอบของเพลงที่ดีต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้ คือ

1. ท่วงทำนองต้องไพเราะเสนาะหู
2. มีความหมายดี และเป็นความหมายที่ดึงดูดใจผู้ฟัง
3. มีนักร้อง นักดนตรีที่ดี สามารถถ่ายทอดความไพเราะของเพลงนั้น ออกมาสู่โสตประสาทของผู้ฟังได้ดีและครบครัน
4. เพลงนั้นเมื่อบรรเลงออกมาสู่ประชาชนจะต้องได้รับการฝึกซ้อม ปรับวง ปรับเสียง ต้องใช้ความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันบรรเลง ต้องมีระเบียบในตัวของมันเอง
5. เพลงนั้นต้องให้อารมณ์ สามารถรับใช้สังคมหรือบุคคลได้ เช่น เพลงปลุกใจมีพลังสำคัญ ทำให้คนฟังรู้สึกึกัก ทำให้รู้สึกรักชาติบ้านเมือง หรือเพลงรักให้อารมณ์ละเมียดละไม ฟังแล้วเกิดอารมณ์คล้อยตามได้

จากแนวคิดนี้ทำให้พอสรุปได้ว่า ความมุ่งหมายของการประพันธ์เพลง จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ศิลปินเพลงและบทเพลงเป็นส่วนนำเสนอให้เห็นความคิด ความรู้สึก เนื้อหาของเพลงไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไรก็ตามก็จะสามารถสะท้อนผ่านบทเพลง ทำให้ผู้ฟังสามารถรับรู้เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมแต่ละช่วงได้เป็นอย่างดี เพลงปลุกใจนั้น มิใช่ต้องการเฉพาะความเพลิดเพลิน หรือสะท้อนสังคมเพียงอย่างเดียว แต่ต้องการชักชวนด้วยการสร้างจิตสำนึกของผู้ฟังให้เกิดความสามัคคี ความรักชาติบ้านเมือง ความเสียสละ การรวมกำลังปลุกจิตใจผู้ฟัง ให้เกิดความสามัคคี และรักชาติบ้านเมือง ในขณะที่ เพลงส่วนใหญ่ต้องการความสนุกสนานเพลิดเพลิน สนองอารมณ์ผู้ฟัง สะท้อนสังคมในบางแง่มุม และถือว่าเป็นเพลงตลาดที่

เปิดฟังได้ทุกเวลาตามความนิยม แต่เพลงปลุกใจ จะใช้เปิดฟังหรือร้องกันในกรณีที่ต้องการให้มีการรวมตัวกระทำกรอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งในระดับชาติ และระดับกลุ่มทางสังคม นอกจากนี้จะสะท้อนให้เห็นสภาพการณ์ของสังคมและการเมืองที่เป็นไปในขณะนั้นแล้ว เพลงปลุกใจยังมีส่วนสนับสนุนด้านการเมืองการปกครอง โดยให้ภาพนักรบผู้กล้าหาญเป็นภาพวีรกรรมของบรรพบุรุษไทยในอดีตที่มีความรักชาติ เป็นการปลุกฝังและสร้างค่านิยม ความรักชาติ เสียสละ ความสามัคคี แก่เยาวชนรุ่นหลังต่อไป

2. ความรู้เกี่ยวกับลักษณะเนื้อหาของเพลง

เพลงปลุกใจ เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้สึกอารมณ์ต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อชักชวนให้ประชาชนเกิดความรู้สึกนึกคิด ชักชวนให้รักชาติ เสียสละเพื่อชาติ ให้มีความสามัคคี และให้มีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามเหตุการณ์นั้น ๆ ตามประเด็นของเนื้อหา มีผู้จัดแบ่งประเภทของเพลง ตามลักษณะเนื้อหาไว้ ดังนี้

กิ่งแก้ว (2520, อ้างถึงใน ประจักษ์, 2540: 67) ได้แบ่งประเภทเพลงปลุกใจโดยพิจารณาจากความหมายของเนื้อร้อง ดังนี้

1. เพลงประจำหน่วย

เพลงปลุกใจประเภทนี้ มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับการกล่าวขย่งหน่วยงาน หรือสถาบัน ซึ่งได้แก่เหล่าทัพต่าง ๆ และสถาบันทางการศึกษา

2. เพลงสรรเสริญพระมหากษัตริย์

เพลงประเภทนี้มีเนื้อหาสาระที่แสดงออกถึงความเคารพเทิดทูนพระมหากษัตริย์และทรงเป็นสถาบันที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นศูนย์กลางของประชาชน

3. เพลงวีรกรรม

เพลงประเภทนี้มีเนื้อหาสาระที่ต้องการปลุกใจให้กล้าหาญ ให้ภูมิใจในวีรกรรมของบรรพบุรุษ

4. เพลงแห่งความหวังใจ

เพลงประเภทนี้มีเนื้อหาสาระที่แสดงออกถึงความยากลำบาก ขอมเสียดสละความสุขของตนเองเพื่อประเทศชาติ สงสารและเห็นใจผู้กล้าเหล่านี้

5. เพลงแห่งความรักชาติ

เพลงประเภทนี้มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการปกป้องประเทศชาติ ความรักและห่วงแหนประเทศชาติ

6. เพลงแห่งความสามัคคี

เพลงประเภทนี้มีเนื้อหาสาระเพื่อรวมกำลังของชนในชาติให้เกิดความสามัคคี ไม่ให้เกิดความแตกแยกในหมู่คณะ

7. เพลงปรัมผาส

เพลงประเภทนี้มีเนื้อหาสาระเป็นการโจมตีบุคคลที่ผู้ประพันธ์เห็นว่าไม่มีความรักชาติ และเป็นพวกทำลายชาติ

พรรณิ (2542) ได้ศึกษาภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทยผ่านเพลงไทยสากล หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 - พ.ศ. 2500 พบว่า เพลงไทยสากลที่เกิดขึ้นระหว่างหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 - พ.ศ.2500 มีทั้งสิ้น 315 เพลงนั้น แบ่งออกเป็น 6 ประเภท คือ เพลงที่แสดงถึงความรัก 135 เพลง เพลงที่สะท้อนความเชื่อ ค่านิยมและโลกทัศน์ 69 เพลง เพลงที่แสดงถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวิถีชีวิต 64 เพลง เพลงปลุกใจ 18 เพลง เพลงสถาบัน 16 เพลง และเพลงบรรยายธรรมชาติ 13 เพลง เนื้อหาของเพลงเหล่านี้ได้สะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 - พ.ศ. 2500 สะท้อนให้เห็นถึงความเดือดร้อน ความขาดแคลนจากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และยังสะท้อนลักษณะสังคมไทยโดยรวม ทั้งระบบชนชั้น สถาบันครอบครัว ระบบค่านิยม ความเชื่อ และโลกทัศน์ รวมทั้งสภาพแวดล้อม นอกจากนั้น เพลงแต่ละประเภทยังมีบทบาทแตกต่างกัน เช่น บทบาทในเชิงนันทนาการ บทบาทในเชิงอบรมสั่งสอนขัดเกลาทางสังคม บทบาทในการเป็นเครื่องมือของรัฐในการเผยแพร่และต่อต้านลัทธิทางการเมือง ขณะเดียวกันเป็นกระบอกเสียงถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดปัญหาและความต้องการของประชาชนให้ฝ่ายรัฐบาลได้รับทราบตลอดจน บทบาทในทางธุรกิจ ในฐานะเพลงประกอบการแสดง ทั้งภาพยนตร์ วิทยุและโทรทัศน์ รวมทั้งเป็นสินค้าในธุรกิจแผ่นเสียงอีกด้วย

ธีระภาพ (2541: 11-13) กล่าวถึงความเป็นมาและเนื้อหาของเพลงไทย ก่อนปี พ.ศ. 2475 ว่า เพลงไทยแบ่งกว้าง ๆ เป็นเพลงไทยเดิม และเพลงพื้นบ้าน แต่หลัง พ.ศ. 2475 เกิดเพลงไทยประเภทที่สาม คือ เพลงไทยสากล แนวเนื้อหาของเพลงไทยสากลในยุคแรก ช่วงทศวรรษ 2480 เป็นกลุ่มเพลงปลุกใจ เพลงรัก และเพลงชีวิต คือ เพลงที่หิบบกเอารายละเอียดของคนในอาชีพต่าง ๆ มาพรรณนา ด้วยคำร้องเรียบง่าย แต่กินใจ สะท้อนสภาพสังคม และเสียดสีการเมืองบ้าง

ต่อมาหลัง พ.ศ. 2500 ได้แบ่งเพลงไทยสากลออกเป็น เพลงลูกกรุงกับลูกทุ่ง จนกระทั่งเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มีเพลงประเภทที่สาม คือเพลงเพื่อชีวิต การแบ่งแบบนี้ยังคงใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้ ในด้านเนื้อหาของเพลงก็มีหลากหลาย เช่น ตลกขบขัน รักหวานชื่น หัวอกขื่นขม สองแง่สามง่าม เสียดสีสังคม เป็นต้น

วราวุธ (2526: 161-162) ได้กำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์เนื้อหาของเพลง ดังนี้

1. เพลงประเภทปลุกใจ ให้กำลังใจ
2. เพลงประเภทชมธรรมชาติ
3. เพลงประเภทความรักและความผิดหวัง
4. เพลงประเภทธรรมชาติกับความรัก
5. เพลงประเภทพื้นเมืองของแต่ละท้องถิ่น
6. เพลงประเภทประเพณี ศิลปกรรม
7. เพลงประเภทคติธรรม ภาษิตสอนใจ
8. เพลงประเภทสร้างสรรค์ สะท้อนสังคม

สมศักดิ์ (2544: 115) กล่าวถึงการแบ่งประเภทของเพลงปลุกใจ ตามลักษณะเนื้อหา และวัตถุประสงค์ในการแต่ง ดังนี้

1. บทเพลงปลุกใจ/เพลงรักชาติ
2. บทเพลงปลุกใจ/เพลงมาร์ช
3. บทเพลงปลุกใจ/เพลงสดุดี
4. บทเพลงปลุกใจ/เพลงพระราชนิพนธ์

นุชกร (2537, อ้างถึงใน เอกฉัตร, 2545: 44) ได้แบ่งประเภทของเพลงตามลักษณะเนื้อหาที่มุ่งรับใช้สังคม ดังนี้

1. เพลงสดุดี
2. เพลงปลุกใจ
3. เพลงที่เกี่ยวกับสถาบันการศึกษา
4. เพลงเกี่ยวกับวรรณกรรม
5. เพลงเกี่ยวกับประเพณีและการละเล่นท้องถิ่น
6. เพลงเกี่ยวกับเยาวชนและเพลงสร้างสรรค์สังคม

7. เพลงเกี่ยวกับการสอนใจและคติธรรม
8. เพลงชมความงามตามธรรมชาติ
9. เพลงเกี่ยวกับความรัก
10. เพลงเกี่ยวกับการสะท้อนเสียดสีสังคม
11. เพลงเกี่ยวกับละครหรือเรื่องสั้น
12. เพลงเกี่ยวกับโฆษณา
13. เพลงเกี่ยวกับความสนุกสนาน

จากการแบ่งลักษณะเนื้อหาของเพลงดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า เพลงเป็นงานประพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เพลงจึงมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน ตามลักษณะของวัฒนธรรม การดำรงชีวิต และความเป็นอยู่ของสังคมที่แตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม

3. ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการประพันธ์คำร้อง

เพลงนอกจากจะมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตมนุษย์แล้ว เพลงยังเป็นวรรณกรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ที่รวมบทประพันธ์ทางภาษาและดนตรีเข้าไว้ด้วยกัน เพราะคำร้องของเพลงในแต่ละท่อน ก็คือ การเขียนคำประพันธ์หนึ่งบท ที่ผู้ประพันธ์เพลง จะต้องมีการเลือกใช้รูปแบบการประพันธ์ และฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย และจะต้องเข้ากันได้ดีกับท่วงทำนอง และจังหวะของเพลง เป็นต้นว่า รูปแบบและฉันทลักษณ์อาจจะตรงตามแบบที่กำหนด หรือคล้ายกับฉันทลักษณ์เดิมแต่ไม่เคร่งครัดเท่าเดิม หรืออาจจะเปลี่ยนรูปแบบแต่คงฉันทลักษณ์เดิมไว้ หรืออาจจะเปลี่ยนทั้งรูปแบบและฉันทลักษณ์ ที่เรียกว่า กลอนเปล่า ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถสื่อสารได้ตรงตามวัตถุประสงค์แห่งการประพันธ์ มีผู้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับฉันทลักษณ์ และรูปแบบการประพันธ์คำร้องของเพลงโดยทั่วไป ดังนี้

มัชลา (2540: 14) ได้สัมภาษณ์ สง่า อารัมภีร์ นักประพันธ์เพลง ซึ่งเป็นศิลปินแห่งชาติ ถึงรูปแบบของการประพันธ์เพลงไทยสากล สรุปได้ว่า

...รูปแบบของการประพันธ์บทเพลงไทยสากล ส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกลอนแปดแต่ไม่จำกัดจำนวนคำ จำนวนวรรค สัมผัส คือ การแบ่งท่อนคำร้องตามลักษณะทำนอง จังหวะ และการแบ่งโน้ตดนตรี แต่การสัมผัส ยังนิยมสัมผัสระหว่างวรรค และระหว่างบท คล้ายกลอนแปด ส่วนเนื้อหา จังหวะ และทำนอง ในเนื้อเพลงท่อนที่ 1, 2 และ 4 จะมีลักษณะเหมือนกันยกเว้นท่อนแยก (ท่อนที่ 3) เท่านั้นที่แตกต่างกันออกไป...

สมาคมักแต่งเพลง (2536: 132) กล่าวถึงรูปแบบของการประพันธ์เพลงไว้ว่า

...การแต่งเพลง นิยมแต่งเป็นบทร้อยกรองตามรูปแบบเก่าของเพลงไทยเดิม คือบทเพลงต้องเป็นกลอน หรือ โคลง ดังนั้น ผู้แต่งเพลงต้องยึดหลักว่า ต้องแต่งให้มีสัมผัสเหมือนกลอน คือ มีสัมผัสนอก สัมผัสใน เพื่อความไพเราะและง่ายต่อการจดจำของผู้ฟัง...

อัมพร (2524: 132) กล่าวถึงการประพันธ์คำร้องของเพลงไว้ว่า

...เนื้อร้องของเพลงในปัจจุบัน อาจนับว่าเป็นร้อยกรองได้ด้วยเหตุผลที่ว่า แม้จะมีได้มีบังคับฉันทลักษณ์ตายตัว แต่ละเพลงมีลีลาทำนองสัมผัสต่างกันออกไป แต่ทุกเพลงมีลักษณะเหมือนร้อยกรอง คือ การมีจังหวะวรรค มีการสัมผัสในวรรคและระหว่างวรรค ทั้งเนื้อเพลงแต่ละท่อน (ยกเว้นท่อนแยก) จะมีจำนวนคำและสัมผัสเหมือนกันในแต่ละเพลงด้วย...

ดังนั้น สุกุมล (2536: 23) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการประพันธ์เพลงไทยสากลแนวใหม่ สรุปได้ดังนี้

...รูปแบบของเพลงไทยสากลแนวใหม่ นิยมแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนตลาด คือ กลอนที่บทหนึ่งมี 4 วรรค ได้แก่ วรรคสดับ วรรครับ วรรครอง และวรรคส่ง ในแต่ละบทจะมี 4 วรรค มีคำในแต่ละวรรคตั้งแต่ 6-9 คำ เนื้อร้องเพลงไทยสากลแนวใหม่ เพลงหนึ่ง ๆ อาจมีบทกลอนหลายบทต่างกันไปในแต่ละเพลง แต่ต่างจากกลอนตลาด คือ จำนวนคำในแต่ละวรรคจะแตกต่างกันไป คือ อาจมีตั้งแต่ 4, 5 และ 6 คำ หรืออาจเกิน 6 คำก็ได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจังหวะและทำนองซึ่งเป็นตัวบังคับ...

ไพรัช (2532: 96) กล่าวถึงการประพันธ์คำร้องของเพลงในปัจจุบันว่า “บางครั้งการแต่งเพลง อาจจะไม่ได้อำหนดจำนวนคำแน่นอนตายตัวเสมอไป บางวรรคอาจมีตั้งแต่ 2 คำจนถึง 9 หรือ 10 คำ ก็ได้ ตามเจตนาอารมณ์ และความเหมาะสมของผู้แต่งเพลงเอง ซึ่งตรงกับที่ พูนพิศ (2529: 13) กล่าวถึง การกำหนดจำนวนคำอย่างแน่นอนตายตัวลงในบทเพลง” สิ่งที่น่าสังเกตอย่างหนึ่ง ก็คือ คำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพ ที่มีสัมผัส และเล่นเสียงไพเราะอย่างกลอนสุนทรภู่ นั้น จำนวนคำในแต่ละวรรคแน่นอนเกินไป ทำให้ไม่มีช่องว่างสำหรับเอื้อนได้ แต่อย่างไรก็ตาม คำร้อง

ของเพลงจะนิยมแต่งเป็นโคลงกลอน หรือใช้คำให้มีสัมผัสคล้องจองกัน เพราะทำให้บทเพลงมีความไพเราะรื่นหูจำเนื้อร้องง่ายมีคุณค่าแสดงถึงความสามารถของผู้แต่งเพลง(นุชนาฏ, 2529: 43)

วรุณ (2536: 230) กล่าวถึงรูปแบบการประพันธ์คำร้องของเพลงว่าโดยทั่วไป การประพันธ์คำร้องของเพลงนั้น ทำได้ 3 วิธี คือประพันธ์คำร้องก่อนแล้วจึงประพันธ์ทำนอง ประพันธ์ทำนองก่อนแล้วจึงประพันธ์คำร้องและประพันธ์ทั้ง 2 อย่างพร้อม ๆ กันก็มี ตัวอย่างเช่น ประพันธ์คำร้องก่อนแล้วจึงประพันธ์ทำนอง เช่น เพลงเปิบข้าว คำร้องนำมาจากบทกวี ของ จิตร ภูมิศักดิ์ เพลงอีสาน นำคำร้องมาจากบทกวีของนายผี เป็นต้น ส่วนการประพันธ์คำร้องอีกวิธีหนึ่ง คือประพันธ์ทำนองก่อนแล้วจึงประพันธ์คำร้องทีหลัง การประพันธ์คำร้องวิธีนี้ ผู้ประพันธ์จะต้องเขียนคำร้องให้สัมพันธ์ กับจังหวะ และ ทำนอง วรรคตอน และสัมผัส จะถูกกำหนดโดยห้องของคนตรี ทำให้เกิดการสัมผัสขึ้นเหมือนร้อยกรองแต่อาจจะไม่เคร่งครัดเหมือนกับเกณฑ์ของร้อยกรองทุกประการ เช่น อาจละเว้นการสัมผัสระหว่างบท หรือสัมผัสระหว่างท่อน หรือสัมผัสระหว่างวรรคบางวรรค สระที่ใช้ ส่ง – รับสัมผัส อาจเป็นสระเสียงสั้น กับสระเสียงยาวก็ได้ อย่างไรก็ตาม การประพันธ์คำร้องของเพลงโดยทั่วไป ก็นิยมประพันธ์ในรูปแบบของ โคลงกลอนหรือคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองโดยทั่วไป 1 ท่อนจะร้องเท่ากับกลอน 1 บท แบ่งออกเป็น 4 วรรคโดยมีสัมผัสนอกคือสัมผัสระหว่างวรรค และระหว่างบท (ท่อน) มีสัมผัสในอาจเป็นสัมผัสอักษร และสัมผัสสระ

วิภา (2538: 29) กล่าวถึงการพิจารณาบทร้อยกรองว่า

...หากผลงานชิ้นที่เราศึกษามีลีลาเป็นร้อยกรอง เราจะพิจารณาการเลือกใช้คำเช่นเดียวกับงานประพันธ์ในลิลาร้อยแก้ว และแทนที่จะพิจารณาเรื่องของประโยคและการเขียนจุดบท เราพิจารณาฉันทลักษณ์แทน กล่าวคือศึกษาว่าผู้เขียนใช้ฉันทลักษณ์รูปแบบใด ในการสร้างงานของเขา หรือเป็นรูปแบบที่กวีผู้นั้นรจนาขึ้นเอง...

วราภรณ์ (2537: 432) กล่าวถึงวรรณกรรมร้อยกรองตามรูปแบบใหม่ว่าจะอยู่ในลักษณะต่อไปนี้

1. คงฉันทลักษณ์เดิมไว้
2. คงฉันทลักษณ์เดิมแต่ไม่เคร่งครัดเท่าเดิม
3. คงฉันทลักษณ์แต่เปลี่ยนรูปแบบ

4. เปลี่ยนฉันทลักษณ์และรูปแบบ ได้แก่ การกำหนดจำนวนคำในวรรคในบาท และในบทใหม่ รวมทั้งอาจไม่กำหนดจำนวนคำในวรรคเรียกว่า กลอนเปล่า

ส่วน คำชัย (2537: 95) กล่าวถึงความหมายฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ ตามหลักภาษาไทยไว้ดังนี้

ฉันทลักษณ์ คือตำราที่ว่าด้วย วิธีร้อยกรองถ้อยคำ หรือเรียบเรียงถ้อยคำ ให้เป็นระเบียบตาม ลักษณะบังคับ และบัญญัติ ที่นักปราชญ์ได้วางเป็นแบบไว้ ถ้อยคำที่ร้อยกรองขึ้น ตามลักษณะบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์ เรียกว่า “คำประพันธ์”

คำประพันธ์ คือถ้อยคำที่ได้ร้อยกรอง หรือเรียบเรียงขึ้น โดยมีข้อบังคับ จำกัดคำ และวรรคตอน ให้รับสัมผัสกัน ไพเราะ ตามกฎเกณฑ์ ที่ได้วางไว้ในฉันทลักษณ์ คำประพันธ์ จำแนกออกเป็น 7 ชนิด คือ โคลง ร่าย ลิลิต กลอน กาพย์ ฉันท์ กล

คำประพันธ์ที่ดี จะต้องประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ

1. มีข้อความดี
2. มีสัมผัสดี
3. แต่งถูกต้องตามลักษณะบังคับ

จากการให้ความเห็นของผู้รู้ดังกล่าวข้างต้น สรุปรูปแบบการประพันธ์คำร้องเพลงปลุกใจ มีลักษณะดังนี้

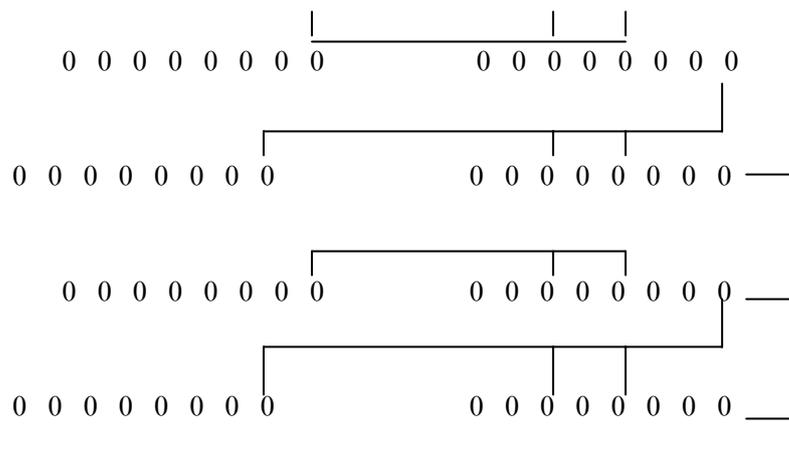
1. รูปแบบการประพันธ์คำร้องตามฉันทลักษณ์
2. รูปแบบการประพันธ์คำร้องไม่ตรงตามฉันทลักษณ์

1. รูปแบบการประพันธ์คำร้องตามฉันทลักษณ์

รูปแบบการประพันธ์คำร้องตามฉันทลักษณ์ หมายถึง คำร้องนั้นมีการวางรูปแบบ กำหนดจำนวนคำในวรรค ในบาท ในบาท และการสัมผัส ตลอดจนจังหวะในการร้องเช่นเดียวกับแผนผังคำประพันธ์แต่ละชนิดที่มีมาแต่เดิม ดังนี้

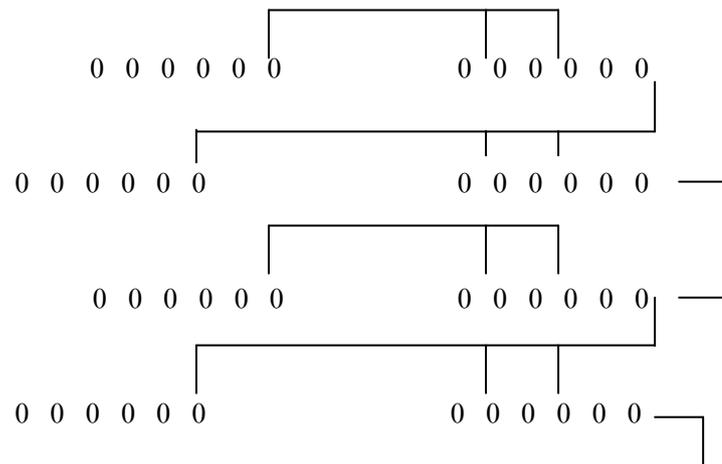
1.1 กลอนสุภาพ

รูปแบบการประพันธ์คำร้องตรงตามฉันทลักษณ์ ที่ปรากฏมากที่สุด คือ รูปแบบกลอนสุภาพ กลอนบทหนึ่งมี 4 วรรค คือ วรรคสดับ วรรครับ วรรครอง และ วรรคส่งในแต่ละวรรคใช้คำ 7-9 คำ ที่มีแผนผังคำประพันธ์ดังนี้

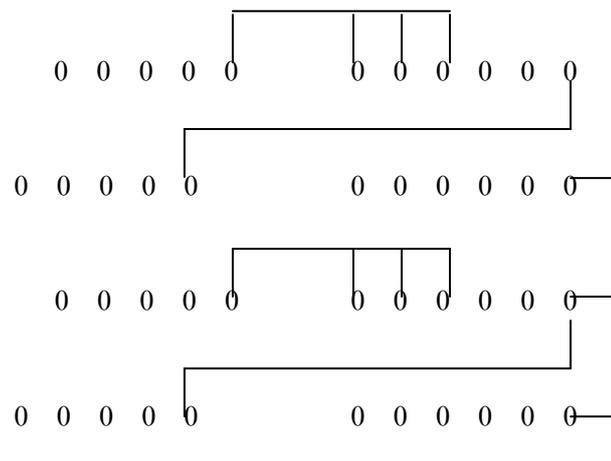
1.2 กลอนหก

กลอนหก หนึ่งบทมี 4 วรรค วรรคหนึ่งมี 6 คำ มีแผนผังคำประพันธ์ดังนี้

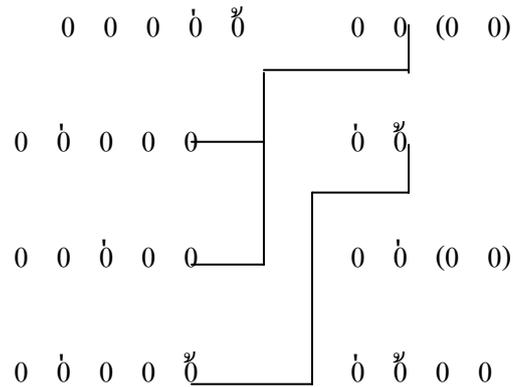
1.3 กาพย์ยานี 11

กาพย์ยานี 11 หนึ่งบทมี 4 วรรค วรรคหน้าจะมี 5 คำ วรรคหลังจะมี 6 คำ มีแผนผังคำประพันธ์ ดังนี้

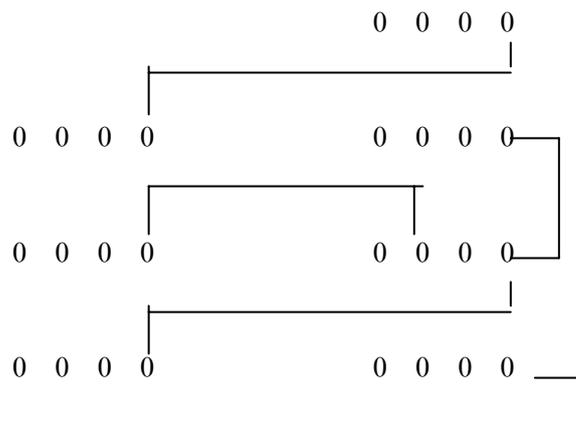
1.4 โคลงสี่สุภาพ

โคลงสี่สุภาพ 1 บท จะมี 4 บาท มีจำนวนคำ 30 คำ บาทที่หนึ่งถึงบาทที่สามมี บาทละ 7 คำ ส่วนบาทสุดท้ายมี 9 คำ บังคับคำเอก 7 ที่ คำโท 4 ที่ มีแผนผังคำประพันธ์ ดังนี้

1.5 กาพย์สุรางคนางค์ 28

กาพย์สุรางคนางค์ 28 หนึ่งบท จะมี 7 วรรค วรรคละ 4 คำ รวมจำนวนคำหนึ่ง บทจะมี 28 คำ คำสุดท้ายวรรคที่ 1 สัมผัสกับคำสุดท้ายวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 สัมผัสกับ คำสุดท้ายวรรคที่ 5 และคำสุดท้ายวรรคที่ 6 คำสุดท้ายวรรคที่ 4 สัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคที่ 5 มี แผนผังคำประพันธ์ ดังนี้

2. รูปแบบการประพันธ์คำร้องไม่ตรงตามฉันทลักษณ์

2.1 คล้ายกลอนสุภาพ มีรูปแบบการประพันธ์คล้ายกลอนสุภาพ เป็นรูปแบบที่ปรากฏมากที่สุดของรูปแบบการประพันธ์คำร้องไม่ตรงตามฉันทลักษณ์ การกำหนดจำนวนคำสัมผัส และจังหวะคล้ายกลอนสุภาพ แต่ไม่เคร่งครัดต่อจำนวนคำในแต่ละวรรค วรรคหนึ่งอาจจะใช้คำ 4 – 12 คำ สัมผัสระหว่างบทหรือสัมผัสระหว่างวรรค จะมีหรือไม่มีก็ได้

2.2 คล้ายกลอนหก รูปแบบการประพันธ์คำร้องไม่ตรงตามฉันทลักษณ์ ที่ปรากฏมากรองลงมาคือ คล้ายกลอนหก แต่แตกต่างกันที่จำนวนคำในวรรค คือ จำนวนคำในแต่ละวรรคจะมี 5 - 7 คำ สัมผัสระหว่างวรรคอาจจะอยู่ในคำที่ 2 – คำที่ 4 ของวรรครับ และ วรรคส่ง ไม่เคร่งครัดสัมผัสระหว่างวรรค และสัมผัสระหว่างบท

2.3 คล้ายกาพย์ยานี 11 รูปแบบการประพันธ์คำร้องไม่ตรงตามฉันทลักษณ์ ที่ปรากฏมากรองลงมาคือ คล้ายกาพย์ยานี 11 กล่าวคือ มีการกำหนดจำนวนคำไม่เคร่งครัด ในตำแหน่งที่มี 5 คำ อาจมี 4 - 6 คำ และตำแหน่งที่มี 6 คำ อาจมีได้ตั้งแต่ 5 คำ ถึง 7 คำ หรือ 8 คำ สัมผัสระหว่างวรรคและสัมผัสระหว่างบท อาจจะมีหรือไม่มีก็ได้

เป็นที่น่าสังเกตว่า การประพันธ์เพลงในปัจจุบันมีทั้งรูปแบบคงฉันทลักษณ์ไว้ และ คงฉันทลักษณ์แต่ไม่เคร่งครัดเท่าเดิม เป็นส่วนใหญ่

4. ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการประพันธ์

เพลงเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อใช้เป็นสื่อในการให้ข้อมูลอารมณ์ ทศนคติบางอย่างแก่ผู้ฟัง โดยใช้คำร้องบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ และใช้ทำนอง จังหวะดนตรีเป็นส่วนเสริมด้านอารมณ์ ความรู้สึก เพลงจึงเป็นงานศิลปะทั้งในด้านคีตกรรมและวรรณกรรม ที่สามารถบันดาลให้มนุษย์เกิดความรู้สึกต่างๆ เช่น ร่าเริง เศร้าสร้อย อึกเหิม สร้างความรับผิดชอบ ปลุกปลอบใจ ให้กำลังใจ ให้มนุษย์มีมานะที่จะต่อสู้กับอุปสรรค หรือปัญหาต่าง ๆ ได้ มีผู้กล่าวถึงศิลปะในการประพันธ์ไว้หลายท่าน ดังนี้

กุหลาบ (2529: 164) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สร้างความงดงามให้แก่ร้อยกรอง คือ

1. คำที่เลือกใช้ เป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้งสะท้อนอารมณ์ ด้วยรูป และเสียงเป็นพิเศษ
ขึ้นไป
2. เสียงเสนาะเป็นคุณสมบัติที่ทำให้ร้อยกรองนั้นๆ งดงามซึ่งเสียงเสนาะนั้นมีขึ้นได้ด้วย
  - 2.1 สัมผัส (rhyme) คือเสียงคล้องจอง ได้แก่ สัมผัสบังคับเรียกว่าสัมผัสนอก สัมผัสไม่บังคับเรียกว่าสัมผัสใน เป็นได้ทั้งสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ เสียงสัมผัสทำให้เกิดเสียงคล้องจองเป็นเสียงดนตรี
  - 2.2 ลีลาจังหวะ (rhythm) คือ ช่วงซ้ำที่มีผลทำให้เสียงอ่อน หรือ คึกคัก กระชั้น กระชาก กระแทกกระทั้น เสียงของร้อยกรองอันเกิดจากสัมผัสและลีลา จังหวะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สะท้อนอารมณ์และบังเกิดความรู้สึกตามเนื้อเรื่องอย่างลึกซึ้งประทับใจ
  - 2.3 การเลียนเสียงธรรมชาติ (onomatopae) สร้างประสิทธิภาพแห่งเสียง ที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าถึงหรือใกล้ชิดกับการพรรณนาตามบทร้อยกรอง ถ้ากวีแทรกเสียงธรรมชาติเอาไว้อย่างเหมาะสมนั้นถือว่าเป็นเครื่องมือทำให้เกิดจินตนาการได้ยิ่งขึ้น
  - 2.4 การเล่นคำ การเล่นคำช่วยทั้งด้านเสียง ด้านความหมายให้ประทับใจยิ่งนักการซ้ำคำซ้ำความ การเล่นอักษรเหล่านี้ช่วยให้เกิดเสียงเสนาะทั้งสิ้น
  - 2.5 ความหมายไพเราะกินใจ เป็นอำนาจหรือพลังสำคัญของบทร้อยกรองนั้น ๆ สร้างด้วยการใช้กวีโวหาร เช่น ภาพพจน์ การบรรยายและการพรรณนา ที่แจ่มแจ้ง ชัดเจน ตรงไปตรงมา หรือต้องอาศัยการตีความโต้ตอบในเชิงเหน็บแนม กล่าวซ้ำความคิด

5. ความรู้เกี่ยวกับการใช้คำ

สุนทรียภาพของบทร้อยกรอง เป็นอีกมุมมองหนึ่งที่ควรศึกษา บทร้อยกรองที่มีความไพเราะ สละสลวย มีความงามนั้นจะต้องพร้อมไปด้วย รูป รส พจน์ และ เสียง นิมนวล (2541: 45) กล่าวถึงศิลปะในการใช้คำ สรุปได้ดังนี้

1. รูป

รูป ในร้อยกรอง หมายถึง รูปแบบฉันทลักษณ์ หรือแบบแผนบังคับ ร้อยกรองที่มีรูปแบบทั้งกลอน กาพย์ ฉันท์ ร่าย ลิลิต และกลบท แยกย่อยออกไปอีกไม่ต่ำกว่า 200 ชนิด ทั้งยังมีแบบแผนบังคับทั้งพยางค์ สัมผัส คำเอก คำโท เสียงวรรณยุกต์ คณะ ฯลฯ เป็นการตีกรอบของ

บทร้อยกรองให้แต่งยากแต่ไม่เกินความสามารถของกวี รูปแบบอันงดงามช่วยทำให้บทกวีนั้น
งดงามไปด้วย

2. รส

คำว่า “รส” ในที่นี้ คือ รสวรรณคดีอันก่อให้เกิดคุณค่าทางอารมณ์ ความซาบซึ้ง ความ
สะเทือนใจ รสวรรณคดีนี้ตำราของหลวงธรรมาภิมนตรี (ถึก จิตรกลึก) แบ่งออกเป็น

1. เสาวรจณี	หมายถึง	รสแห่งความงาม
2. นารีปราโมทย์	หมายถึง	รสแห่งความรัก
3. พิโรธวาทัง	หมายถึง	รสแห่งความโกรธเคืองขุ่นข้องใจ
4. สัลลาปิงคพิสัย	หมายถึง	รสแห่งความโศกเศร้า

2.1 เสาวรจณี (รสแห่งความงาม)

รสแห่งความงามในที่นี้ หมายถึง กระทบวนชมโฉม การชมความงามของผู้ที่
เรารักใคร่หลงใหล ในการชมจะให้สวयงามเลิศเลอเพียงใดขึ้นอยู่กับศิลปะโวหารของผู้ประพันธ์
เป็นสำคัญ ดังตัวอย่าง

งามทรงวงศ์วงศ์	งามมารยาทนาครกราย
งามพริ้มยิ้มแย้มพราย	งามคำหวานลานใจถวิล

กาพย์เห่เรือ: เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

2.2 นารีปราโมทย์ (รสแห่งความรัก)

รสแห่งความรัก หมายถึง กระทบวนการเล้าโลม ได้แก่ การเกี้ยวพาราสี โอ้อโลม
รำพึงรำพัน ให้คนรักเห็นอกเห็นใจ ต้องใช้ชั้นเชิงในการอ่อนหวานในสมัยก่อนปัจจุบันนี้ ก็คือ
กลอนรัก นั่นเอง ดังตัวอย่าง

โอ้อพินนิมนวลของเนรแก้ว	เจ้าไปแล้วจะรำลึกถึงพี่บ้าง
ฤงามปลื้มแม่จะลืมน้ำใจจาก	แต่ครุ่นครางครวญคิดจนก่อนคืน

ทำไฉนจึงจะได้นางพิมชม	ให้เคลื่อนคลายอารมณ์รำสะอื่น
รักนางฟางเพียงจะกล้ากลืน	หญิงอื่นหมิ่นแสนไม่นำพา
ได้ร่วมหมอนพิงจะซอขึ้นชมชื่น	ทุกคำคืนมิให้ขาดเสนาหา
ทำไฉนจึงจะได้สนทนา	กับพิมแก้วแววตาสักสองคำ

ขุนช้างขุนแผน

2.3 พิโรธวาที (รสแห่งความโกรธเคืองขุ่นข้องใจ)

รสแห่งความโกรธเคืองขุ่นข้องใจ หมายถึง กระทบการตัดพ้อ ไม่สมหวังในความรัก มีการเสียดสีเหน็บแนม น้อยใจ ขุ่นแค้นใจ ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้น	พระหริวงค์องค์นารายณ์รังสรรค์
ได้ฟังกริ้วโกรธดั่งเพลิงกลบ่	ผาดเสียดสนั่นทั้งปลับปลา
เหวี่ยงเหวี่ยงลูกพระอาทิตย์	เสียดแรงมีฤทธิ์เกล้าเกล้า
ไฉนไม่พิจารณา	หลงด้วยอสุราอุบายกล

รามเกียรติ์: รัชกาลที่ 1

2.4 สัลลาปิงคพิสัย (รสแห่งความโศกเศร้า)

รสแห่งความโศกเศร้า หมายถึง กระทบการคร่ำครวญรำพึงรำพัน เพื่อให้ผู้อ่านมีความรู้สึกโศกเศร้าเสียใจร่วมด้วย ดังตัวอย่าง

สงสารองค์พระอภัยเมื่อใกล้ค่ำ	ยิ่งร้อนรำจวนใจให้ละห้อย
คิดคะนึ่งถึงนางเจ็อกน้ำน้อย	จะจากกลอยสาวทไปเสียไกลกัน
นิจจาเอ๋ยเคยเห็นอยู่เย็นเช้า	จะแลเปล่าเปลี่ยวใจเมื่อผายผัน
สงสารแก้วแววตาวิลาวัณย์	จะโศกศัลย์เสียใจอาลัยลาน

พระอภัยมณี : สุนทรภู่

ส่วนวรรณคดีสันสกฤต กล่าวว่ารสนในวรรณคดีมีอยู่ 9 รส คือ

1. ศฤงคารรส   รสแห่งความรัก
2. หาสยรส   รสแห่งความขบขัน
3. กรุณารส   รสแห่งความเมตตากรุณา
4. รุทธรส   รสแห่งความโกรธเคือง
5. วีรรส   รสแห่งความกล้าหาญ
6. ภยานกรส   รสแห่งความกลัว ความทุกข์เวทนา
7. พิกตสรส   รสแห่งความข็ง ความรังเกียจ
8. อพภูตรส   รสแห่งความพิศวงประหลาดใจ
9. ศานติรส   รสแห่งความสงบ

ลักษณะของรสทั้งเก้า ย่อมปรากฏอยู่ในทุกสมัยและทุกสถานที่ ในความรู้สึกของมนุษย์ เป็นรสที่มีความยั่งยืน มีความเป็นจริงอยู่ชั่ววันรันครุ ฉะนั้น กวีจึงเขียนเรื่องให้เกิดรสดังกล่าว เพื่อให้ผู้อ่านซาบซึ้งประทับใจ เพราะคนอ่านมีความรู้สึกเช่นนั้นอยู่แล้ว และเมื่อได้พบสิ่งที่ตนมี อยู่ก็ย่อมซึมซาบและเกิดอารมณ์คล้อยตามได้รวดเร็ว

3. พจน์

พจน์ คือ ถ้อยคำภาษาที่ไพเราะ บทร้อยกรองที่งดงามย่อมหมายถึง การเลือกสรร ถ้อยคำที่ไพเราะมาเรียงร้อย ความงามในภาษากวีขึ้นอยู่กับการใช้ถ้อยคำ เพราะถ้อยคำเป็นอารมณ์ ของกวี ถ้อยคำย่อมมีอำนาจเป็นดาบสองคมได้เสมอ กวีจึงต้องเลือกเฟ้นถ้อยคำที่มีมนต์ขลังสะกดใจผู้อ่านโดยยึดหลักการใช้ถ้อยคำดังนี้

3.1 ประหยัดคำ

กวีนิพนธ์ที่ดี จะต้องใช้จำนวนคำน้อยแต่กินใจความมาก ไม่ใช่คำฟุ่มเฟือยแต่ละคำ ต้องกลั่นกรองเรียงร้อยถ้อยคำอย่างประณีตบรรจง ไม่ใช่ภาษาพูดในคำประพันธ์ ไม่ใช่กลอนพาไป

3.2 คำที่ทำให้เกิดความรู้สึก

กวีต้องเลือกสรรคำที่ทำให้ผู้อ่านสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ความรู้สึกทำให้เกิดอารมณ์ต่าง ๆ เช่น โกรธ แค้น กลัว เจ็บปวด รัก เกลียด ฯลฯ ดังตัวอย่าง

อุรารานร้าวแยก	ชลสยบ
เอนพระองค์ลงทบ	ท้าวคั่น
เหนือคอคชชอนชบ	สังเวช
วายชีวาตม์สุดสิ้น	สู่ฟ้าเสวยสวรรค

ลิลิตตะเลงพ่าย: กรมพระปรมาภิไธยชิโนรส

3.3 คำที่ทำให้เกิดจินตภาพหรือเกิดมโนภาพ

คำที่ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ คือ คำที่บรรยายอริยาบถให้เกิดเป็นภาพขึ้นอย่างแจ่มชัด เช่น เก้งก้าง โย่งโย้ หย่อนยาน โดงแดง เต่งตึง ซีดเซียว กริดกราย ปลกเปลี้ย คลอเคลีย ยืดยาด ฯลฯ

3.4 คำที่ทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจและกินใจ

การใช้คำที่ทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจนั้น ต้องเลือกคำมาให้เข้ากับบรรยากาศในเรื่อง เช่น ตอนรัก ก็ต้องใช้คำอ่อนหวานละมุนละไม ตอนโกรธ ก็ต้องใช้คำที่มีความหมายรุนแรงเกรี้ยวกราด ตอนรบทัพจับศึกก็ต้องเข้มแข็งคึกคัก ตอนเศร้าโศก ก็ต้องใช้คำที่แสดงความเจ็บปวดรวดร้าว ดังตัวอย่าง

ไถ่ขันกระชั้นเสียงคูเหว่าแว่ว	รุ่งรางสว่างแล้วนะแก้วพี่
จำใจจำพรากจากจระลี	โหมตรอยู่จงดีพี่ขอลา
นึกคะนึ่งถึงฝันยิ่งพรันใจ	เหมือนจะไม่ได้คืนมาเห็นหน้า
พระแข็งขึ้นฝันใจโคลคลา	เสด็จมาจากแท่นบรรทมใน
ให้กำสรดระทระทวยองค์	มิใคร่เดินดำรงไปได้
เหลียวหลังตั้งความนงทรมาวัย	พระมิใคร่จะนินาสคลาดคลา

อิเหนา: รัชกาลที่ 2

3.5 ใช้คำที่มีอำนาจเร้าใจให้เกิดความซาบซึ้งประทับใจ

การใช้คำที่มีอำนาจเร้าใจให้เกิดความซาบซึ้งประทับใจ หมายถึง การใช้คำในภาษากวี เป็นคำงามที่คนธรรมดาไม่ใช้กัน เป็นคำที่มีความหมายละเอียดละไม เช่น เรียกผู้หญิงว่า เทวี นุช อร เยาวเรศ ทรามวัย เรียกตัวเองว่า เรียม อัญขม เรียกคำว่า ไป ว่า ลีลา ยุรยาตร ครรไล จรลี จรล ฯลฯ ดังตัวอย่าง

เชยพักผ่อนนอนหลับในทับทิพย์
รีนรสรินกลิ่นผกาบุปผาพวง

ชมดาววิบแวมวอมในอ้อมสรวง
ลื้มฝั่งรวงหวานลิ้นด้วยยินดี

วาริคุริยางค์: เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

3.6 การใช้คำเรียบง่าย

การใช้คำธรรมดาเรียบง่าย อ่านได้สะดวก และเข้าใจชัดเจน แจ่มแจ้ง ตามหลักวรรณคดีที่กล่าวว่า “วรรณคดี คือ ความง่าย” วรรณคดีไทยที่ใช้คำง่าย เช่น เรื่อง พระอภัยมณี ขุนช้างขุนแผน ฯลฯ เป็นที่ติดอกติดใจผู้อ่านกว่าเรื่องที่ใช้ศัพท์สูงเข้าใจยาก ดังตัวอย่าง

ทุกวันนี้ศึกไกลยังไม่ห้วง
ถ้าคนไทยหันมาฆ่ากันเอง

แต่หวนทรวงศึกไกลไล่ข่มเหง
จะร้องเพลงชาติไทยให้ใครฟัง

เพลงชาติ: นภลัย สุพรรณธาดา

3.7 การใช้คำซ้ำ

การใช้คำซ้ำ เป็นการเน้นให้ข้อความนั้นมีเสน่ห์ สละสลวย ไพเราะเพราะพริ้ง เป็นการเน้นอารมณ์ของกวี เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตาม เป็นการซ้ำคำโดยเจตนาของกวี เพื่อความไพเราะ เพื่อให้เกิดความหมายเด่นชัดขึ้น ล้วนเป็นเครื่องตกแต่งบทประพันธ์ให้งดงามขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “ถ้อยคำที่ไพเราะเป็นอารมณ์ของกวี” ดังตัวอย่าง

ถ้ารักแม่จงรู้จักรักแผ่นดิน
น้ำใจแม่แผ่พิรุณชุ่มนภา

น้ำนมแม่แผ่กระสินธุ์เสนาหา
ลูกของแม่จงหาญกล้าเดินทางไกล

ไพวรินทร์ ขาวงาม

4. เสียง

ความงามของบทร้อยกรอง ขึ้นอยู่กับเสียงเป็นอันมาก เสียงในบทร้อยกรอง นอกจากจะมีความหมายแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกและมโนภาพตามจินตนาการของกวี นิมิตวาล(2541: 50) กล่าวว่า ความไพเราะของเสียงในบทร้อยกรอง ขึ้นอยู่กับเสียง สูง – ต่ำ เสียงสั้น - ยาว เสียงหนัก - เบา การเล่นคำเล่นอักษร การซ้ำคำ การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้โวหาร ที่ไพเราะกินใจ

สมเกียรติ (2538) กล่าวโดยสรุปว่า ศิลปะการประพันธ์ ด้านเสียงในภาษาได้แก่ เสียงสระ เสียงพยัญชนะ และเสียงวรรณยุกต์ ลักษณะของเสียงสระ พยัญชนะ และวรรณยุกต์ ล้วนแล้วแต่ทำให้เกิดศิลปะหรือความงามในการใช้ภาษาทั้งสิ้น สระเสียงสั้นมีลักษณะแข็ง มักใช้แสดงความแกร่ง คุณัน สระเสียงยาวมักใช้แสดงถึงความอ่อนโยนนุ่มนวล ส่วนเสียงพยัญชนะ และวรรณยุกต์จะให้ความหมายและทำนองแปรเปลี่ยนไป เช่น

1. เสียงสระ

1.1 เสียงสัมผัสสระ การใช้สระเสียงเดียวกัน ทำให้เกิดสัมผัสคล้องจอง ซึ่งหากมีตัวสะกดหรือเสียงสะกดก็ต้องอยู่ในมาตราตัวสะกดเดียวกัน ทำให้เกิดความไพเราะชวนฟัง เช่น

ขาว	-	สาว
ปาง	-	นาง
บ้าน	-	ก้าน

1.2 เสียงสั้น-ยาว, หนัก-เบา สระเสียงสั้นและยาว มีผลต่อความรู้สึกที่แตกต่าง กันดังที่ได้กล่าวถึงข้างต้น คือเสียงสั้นจะให้ความรู้สึกแข็งแรง คุณัน เช่น บุษ ขุ ทะดู โทสะ บีกบีน ชัยชนะ ฯลฯ เสียงยาวจะให้ความรู้สึกนุ่มนวล อ่อนหวาน อ่อนโยน เช่น กานดา นารี อัญชลี โสกา ฯลฯ ส่วนเสียงหนัก-เบา (ครุ-ลหุ) นั้น เสียงหนักจะให้ความรู้สึกหนักแน่น มั่นคง กว่าเสียง เบา เสียงเบาที่ออกเสียงเต็มมาตรา เช่น กุ ขรุระ ภาวะ ฯลฯ ก็จะทำให้ความรู้สึกเช่นเดียวกับสระ เสียงสั้น คือ แข็งแกร่ง คุณัน แต่ถ้าออกเสียงไม่เต็มมาตรา เช่น อรุณ แอร่ม นภา ฯลฯ ก็จะมีนุ่มนวล รื่นหูขึ้น การเลือกใช้คำที่มีเสียงสระสั้น-ยาว, หนัก-เบา จึงมีความหมายต่อความรู้สึกของผู้อ่าน-ผู้ฟัง

มากน้อยต่างกัน การใช้ภาษาอย่างมีศิลปะ จึงต้องเลือกใช้เสียงสระ ให้เหมาะแก่อารมณ์ที่ต้องการถ่ายทอด ดังตัวอย่าง

บทโกรธ

พิโรธจึง	ทำวก็ทรงแสดงพระองค์ ฐ ปาน	ประหนึ่งพระราชหทัยดูดาล
สยองภัย	ผันพระกายกระที่บพระบาทและอึง	พระศัพทลีลนาทพิ้ง
ก็มาเป็น	เอออุเหม่นะมิงชข้างกระไร	ทุทาสตฤณนะนีไฉน
		สามัคคีเภทคำฉันท์: นายชิต บุรทัต

บทรัก

ณ แกร์รัก	อ้าอรุณแอร่มระเรื่อรุจี	ประคุมโนภิมย์ดี
ณ ถิ่นใด	แสงอรุณวิโรจน์นภาประจักษ์	แลลี้มเฉลาและโสภินัก
ก็ฉนั้น	หญิงและชาย ณ ยามรตีอุทัย	สว่าง ณ กลางมถลไม
		มัทนะพาธา: พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

2. เสียงพยัญชนะ

2.1 เสียงสัมผัสพยัญชนะต้น ได้แก่ ใช้พยัญชนะด้านหน่วยเสียงเดียวกันในคำที่ต่างกันเกิดความไพเราะในการเปล่งเสียงของคำ เรียกว่า การสัมผัสอักษรหรือสัมผัสพยัญชนะ เช่น

เหน็ด	-	เหนื่อย
ตริก	-	ตรง
เดิน	-	ดื่ม

กลาด - เคลื่อน

2.2 เสียงพยัญชนะท้าย ได้แก่ การใช้พยัญชนะสะกดในมาตราเดียวกัน ซึ่งจะสัมพันธ์กับข้อ 1.1 และมีผลต่อสัมผัสสระ แต่นอกจากนี้แล้วเสียงสะกดที่เป็นคำตาย ได้แก่ มาตราแม่ กก กบ จะให้ความรู้สึกอึดอัด ดุดันหรือแข็งแกร่งในขณะที่คำเป็น ได้แก่ มาตราแม่ กง กน กม เกย เกอว นั้นให้ความนุ่มนวล อ่อนหวานกว่า

3. เสียงวรรณยุกต์

3.1 เสียงสัมผัสวรรณยุกต์ ได้แก่ การใช้เสียงวรรณยุกต์เดียวกันเพื่อให้ได้สัมผัสที่น่าฟัง ดังตัวอย่าง

เห็นห่มห่มทรวงเศร้า	รุ่มรุ่มเร้าคือไผ่ฟอน
เจ็บไกลใจอาวรณ์	ร้อนรุ่มรุ่มกลุ่มกลางทรวง
	กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน: รัชกาลที่ 2

3.2 การเล่นเสียงวรรณยุกต์ ได้แก่ ใช้คำที่มีเสียงวรรณยุกต์ตามลำดับกัน เรียบเรียงไว้ในตำแหน่งใกล้เคียงกัน ทำให้เกิดความไพเราะอีกแบบหนึ่ง อาจเรียงเป็นสามัญ เอก โท, เอก โท ตรี หรือ โท ตรี จัตวา หรือสลับที่เป็น โท เอก สามัญ ตรี โท เอก, จัตวา ตรี โท หรืออื่น ๆ ก็ได้ ดังตัวอย่าง

บึงบัวตมตมตม	กลางตม
สูงส่งชงทานลม	ลุ่มลุ่ม
แมลงเม่าเม่าแมวม	ชมชราบ
รูรูรูรับกัม	พาดไม้ไชรวง

โคลงอักษรสาม: พระศรีมโหสถ

4. เสียงของคำ

คำแต่ละคำย่อมมีเสียงของคำที่ให้อารมณ์และความหมายต่างกัน เพราะเมื่อเสียงเปลี่ยนไป ความหมายของคำก็เปลี่ยนตาม แต่ละคำมีเสียงเฉพาะของมันเอง อย่างไรก็ตามไม่ว่าเสียงคำจะเสนาะหรือไพเราะเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเสียงสระ พยัญชนะ และวรรณยุกต์ ที่ผสมผสานกันอย่างกลมกลืน ประกอบกับความหมายของคำที่สอดคล้องกับเสียงของคำนั้นๆ แล้วนอกจากจะได้ความหมายตามต้องการแล้วยังได้ภาพและอารมณ์จากเสียงของคำอีกทางหนึ่ง ดังตัวอย่าง

เสียงสรวลระรี่
เสียงสรวลเสียงทรมวย

เสียงแก้วที่เฝ้าเสียงใคร
ดูจสายใจที่เฝ้าตามมา
ภาพเฝ้าเฝ้า: เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

เหลียวหลังยังเห็นแม่แลเขม้น
แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวับวิญญาณ์

แมก็เห็นลูกน้อยละห้อยหา
ไอเปลล่าตาต่างสะอื่นยี่นตะลิ่ง
ขุนช้างขุนแพน

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าผู้ประพันธ์เลือกใช้คำ สรวล ระรี่ เขม้น ละห้อย วับ สะอื่น ทำให้เกิดความไพเราะ เนื่องจากเสียงของคำดังกล่าวช่วยสื่อภาพและอารมณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่า การเลือกใช้คำที่สละสลวย จะทำให้บทเพลงมีคุณค่าและมีความไพเราะ เปลื้อง(2535: 71) กล่าวถึงหลักในการเลือกใช้คำ ดังนี้

1. จงพยายามหาคำที่ตรงกับความหมายที่ต้องการ
2. จงใช้คำที่คนส่วนมากควรจะเข้าใจ คือ คำที่เรานิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช่คำเก่าเกินไป หรือใหม่เกินไป
3. พึงหลีกเลี่ยงคำต่างประเทศ
4. พึงใช้คำสามัญ เว้นคำศัพท์
5. พึงใช้คำสั้น ๆ เว้นคำยืดยาว
6. อย่าใช้คำฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น หรือไม่ให้ความหมายใดเพิ่มขึ้น
7. เมื่อใช้คำศัพท์บาลี สันสกฤต ควรรู้ความหมายของคำนั้นให้แน่นอนเสียก่อน

กุหลาบ (2522: 166) ได้กล่าวถึงการใช้คำในลักษณะต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความงงงามในบท ร้อยกรอง ซึ่งพอที่จะสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. คำที่เลือกสรรใช้ในบทร้อยกรองโดยทั่วไป มักจะไม่ใช้คำพื้น ๆ มักเลือกคำที่มีความหมายลึกซึ้ง สะเทือนอารมณ์ หรือสูงส่งมีสง่า ด้วยรูปและเสียงเป็นพิเศษ
2. เสียงเสนาะ เป็นคุณสมบัติที่ทำให้บทร้อยกรองนั้น ๆ เกิดรสงดงามยิ่งขึ้น เสียงเสนาะจะมีขึ้นได้ด้วยการใช้คำในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้
  - การใช้คำสัมผัสคล้องจอง
  - การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ
  - การเล่นคำ
  - การใช้คำอย่างมีลีลาจังหวะ
3. การใช้คำที่มีความหมายไพเราะกินใจ อาจเกิดได้ด้วยกลวิธีต่าง ๆ เช่น
  - การใช้คำที่มีเสียงและความหมายที่ไพเราะเป็นพิเศษ
  - การใช้โวหารที่เน้นความรู้สึกด้านอารมณ์มากกว่าข้อเท็จจริง

อวยพร (2545: 303 -306) กล่าวถึงการใช้คำ หรือ รสคำ ดังนี้

1. คำ หรือ รสคำ
  - 1.1 คำที่แสดงความหมายในทางกายภาพ เป็นคำที่นำมาประกอบคำนาม เพื่อให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น คำว่า ยวบยับ ยัวเยี้ย เกลื่อนกลาด เป็นต้น
  - 1.2 คำที่แสดงความหมายในทางเสียง คือคำที่เลียนเสียงต่างๆ ของคน เหตุการณ์และธรรมชาติ เช่น กรอบแกรบ เปรี๊ยะปรี๊ยะ ออดแอด เป็นต้น
2. ความ หรือ รสความ

ความ คือ เนื้อความ หรือ เนื้อหาของงานประพันธ์ร้อยกรอง หากผู้ประพันธ์มีความสามารถในการใช้คำ ที่ให้ทั้งภาพและเสียง สร้างสรรค์จินตนาการ และมีความไพเราะ ยอดเยี่ยม ถ้าเสนอเนื้อหาที่มีคุณค่าทางความคิดก็จะทำให้งานประพันธ์นั้นมีค่ายิ่ง แต่หากรูปแบบดี แต่เนื้อหารหรือรสความ มิได้เสนอสาระใด ๆ ให้ผู้อ่าน บทประพันธ์นั้นก็ด้อยค่าลงทันที

ผะอับ (2532: 69-70) อธิบายว่า การใช้คำ ควรคำนึงถึงความไพเราะงดงาม เพราะภาษาไทยเป็นภาษาดนตรี ดังหลักการใช้คำ ดังนี้

1. การใช้เสียง ภาษาไทยมีพื้นเสียง 4 เสียง ก็ไพเราะอยู่แล้วแต่ผู้ใช้คำ ควรรู้จักนำคำที่มีเสียงต่าง ๆ มาสลับกันให้ดี จะทำให้ไพเราะและน่าฟังยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

เสียงกระดิ่งดังกรู้งกริ่ง ยิ่งทำให้นึกถึงความหลัง

2. การใช้คำที่มีพยัญชนะต้นตัวเดียวกัน หรือการกลับคำ ทำให้มีเสียงสัมผัสไพเราะ ในภาษาไทยมีคำเหล่านี้อยู่มากมาย เลือกใช้ได้ง่าย ดังตัวอย่าง

เอกลักษณะ คือ ลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนใครและไม่มีใครเหมือน
ทางข้างหน้าของเขามีคมนเพราะเขามัวเมาในอดีต
ข้าพเจ้าจิตใจที่ได้найใจดี

3. การใช้คำที่มีจังหวะและเสียงคล้องจองกัน ทำให้เกิดความไพเราะน่าฟัง ดังตัวอย่าง

ความเข้าใจที่โหนกไม่น่าครั้นคร้ามเท่าความเข้าใจที่เพชรบูรณ์

ชำนาญ (2523: 71–81) ยังจำแนกถ้อยคำเป็นประเภทต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1. คำที่มีความหมายโดยตรง หมายถึง คำที่มีความหมายตรงตามพจนานุกรม
2. คำที่มีความหมายโดยนัย หมายถึง ความหมายที่แฝงอยู่ในบริบท และชวนให้คิดไปถึงความหมายอื่น
3. คำแสดงอารมณ์ หมายถึง คำที่เป็นเสียงซึ่งเกิดจากอารมณ์สะท้อนใจของมนุษย์
4. คำเลียนเสียงธรรมชาติ หมายถึง คำที่ช่วยให้เกิดความรู้สึกนึกคิด ให้ความรู้สึกรู้สึกที่สมจริงและกระตุ้นให้เกิดจินตภาพ
5. คำมีศักดิ์ หมายถึง คำที่ให้ความรู้สึกรู้สึกสูงกว่าคำธรรมดาทั่วไป รวมถึงคำราชาศัพท์ด้วย
6. คำรูปธรรม หมายถึง คำที่ให้ความหมายและความเข้าใจในทางรูปร่าง หรือ ทางที่สัมผัสได้ด้วยประสาททั้งห้า
7. คำนามธรรม หมายถึง คำที่ให้ความหมายด้านจิตใจ หรือ ได้จากประสาทสัมผัสที่หก
8. ศัพท์บัญญัติหรือศัพท์เทคนิค หมายถึง คำที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อใช้ในกิจการใดกิจการหนึ่ง
9. คำเฉพาะกลุ่ม หมายถึง คำที่บุคคลแต่ละกลุ่ม คิดใช้กันภายในของกลุ่มของตน
10. คำสแลงหรือคำคะนอง หมายถึง คำที่ใช้คลาดเคลื่อนไปจากเดิม อาจจะเป็นด้านเสียง การเขียน และความหมาย

11. คำภาษาดลาด หมายถึง คำที่เป็นภาษาพูดของคนทั่ว ๆ ไป โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสม แต่สามารถสื่อความหมายได้
12. คำต่ำหรือคำหยาบ หมายถึง คำที่สื่อไปในทางหยาบคาย
13. คำภาษาถิ่น หมายถึง คำที่ใช้ในท้องถิ่นต่าง ๆ มีลักษณะต่างไปจากภาษากลาง
14. คำภาษาต่างประเทศ หมายถึง การยืมคำภาษาต่างประเทศมาปะปนในภาษาไทย
15. คำภาษาหนังสือพิมพ์ หมายถึง คำที่นักหนังสือพิมพ์สร้างขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับผู้อ่าน
16. คำภาษาพาณิชย์ หมายถึง คำที่ใช้ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความสนใจและจูงใจให้ใช้สินค้าและบริการของเขา
17. คำผวน หมายถึง คำที่เมื่ออ่านย้อนสระกันแล้ว จะได้คำที่มีความหมายใหม่เกิดขึ้น
18. คำสลับเลียนภาษาต่างประเทศ หมายถึง การนำคำภาษาต่างประเทศที่มีเสียงใกล้เคียงกับคำในภาษาไทย มาแปลงเสียงให้กลายเป็นคำไทย
19. คำย่อ หมายถึง คำที่เขียนอย่างย่อ เพื่อประหยัดถ้อยคำและเนื้อที่ในการเขียน
20. คำเลียนเสียงพูด หมายถึง คำที่เขียนถ้ายเสียงออกมาจากเสียงพูดให้เหมือนมากที่สุด

จากหลักการใช้คำดังกล่าวแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า การใช้คำเป็นศิลปะที่ละเอียดอ่อนที่ต้องมีการเลือกเฟ้นถ้อยคำอย่างประณีต เพื่อให้ตรงความหมาย สามารถสื่ออารมณ์และความรู้สึกด้วยเสียงที่ทำให้เกิดจินตภาพได้ บทเพลง เป็นคำประพันธ์อีกประเภทหนึ่ง ที่มีรูปแบบในการประพันธ์คำร้อง ที่ประกอบไปด้วยการใช้ศิลปะในการประพันธ์ การใช้โวหารภาพพจน์ ตลอดจนการใช้คำที่เหมาะสมกับเนื้อหา จังหวะ และทำนอง เพื่อสื่อความหมายและความรู้สึกตามเจตนาของผู้ประพันธ์ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาลักษณะการใช้คำที่ปรากฏเด่นชัดในบทเพลงปลุกใจ 6 ลักษณะดังนี้

1. คำที่ก่อให้เกิดอารมณ์ หมายถึง คำที่กวีเลือกสรรคำที่ใช้ในบทกวี โดยพิจารณาในแง่ที่ว่า มีความหมายลึกซึ้งเพียงใด ให้อารมณ์ชนิดใด เช่น อารมณ์โกรธ เกลียด เศร้า เหงา รัก สนุกสนาน ยกย่อง เยาะเย้ย พิทยา (2537, อ้างถึงใน เคนศิริ, 2542: 103) ได้แบ่งกลุ่มอารมณ์เหล่านี้ไว้ 9 ด้าน ดังนี้

- 1.1 คำที่ก่อให้เกิดอารมณ์ โศกเศร้า เสียใจ
- 1.2 คำที่ก่อให้เกิดอารมณ์ โกรธแค้น ขุ่นเคือง

- 1.3 คำที่ก่อให้เกิดอารมณ์ ประชดประชัน เสียคดี เอะเย้ย
- 1.4 คำที่ก่อให้เกิดอารมณ์ สุข สดชื่น
- 1.5 คำที่ก่อให้เกิดอารมณ์ ขบขัน สนุกสนาน
- 1.6 คำที่ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกที่จริงจัง
- 1.7 คำที่ก่อให้เกิดอารมณ์ เสียดาย อาลัยอาวรณ์
- 1.8 คำที่ก่อให้เกิดอารมณ์ ชื่นชม ยกย่อง สรรเสริญ
- 1.9 คำที่ก่อให้เกิดอารมณ์ สงสาร เห็นใจ ให้อภัย

2. คำสัมผัส หมายถึง การแต่งคำประพันธ์ที่มีคำคล้องจอง สมเกียรติ (แถบบันทึกเสียง: ความงามกับภาษา) กล่าวโดยสรุปว่า การเล่นคำที่มีเสียงสัมผัส ล้วนแล้วแต่ทำให้เกิดศิลปะหรือความงามในการใช้ภาษาทั้งสิ้น ลักษณะของเสียงสระ เสียงสั้น มีลักษณะแข็ง มักใช้แสดงความแข็งแกร่ง คุณัน เสียงยาว มักใช้แสดงถึงความอ่อนโยนนุ่มนวล ส่วนเสียงพยัญชนะ และวรรณยุกต์จะให้ความหมายและทำนองแปรเปลี่ยนไป

2.1 เสียงสระ เสียงสัมผัสสระ คือ การใช้สระเสียงเดียวกัน ทำให้เกิดสัมผัสคล้องจอง ซึ่งหากมีตัวสะกดหรือเสียงสะกด ก็จะต้องอยู่ในมาตราเดียวกัน ทำให้เกิดความไพเราะชวนฟัง ดังตัวอย่าง

ขาว	-	สาว
ปาง	-	นาง
บ้าน	-	ก้าน

2.2 เสียงพยัญชนะ เสียงสัมผัสพยัญชนะ ได้แก่ ใช้พยัญชนะต้นด้วยหน่วยเสียงเดียวกัน ในคำที่ต่างกัน เกิดความไพเราะในการเปล่งเสียงของคำ เรียกว่า การสัมผัสอักษรหรือสัมผัสพยัญชนะ ดังตัวอย่าง

เหน็ด	-	เหนื่อย
ตริก	-	ตรง
คลาด	-	เคลื่อน

2.3 เสียงวรรณยุกต์ เสียงสัมผัสวรรณยุกต์ ได้แก่การใช้เสียงวรรณยุกต์เดียวกัน เพื่อให้ได้เสียงสัมผัสที่น่าฟัง ดังตัวอย่าง

เห็นห่มห่มทรวงเศร้า	ห่มห่มเร้าคือไฟฟอน
เจ็บไกลใจอาวรณ์	ร้อนห่มห่มกลุ่มกลางทรวง
	กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวานฯ: รัชกาลที่ 2

3. คำซ้ำ คือ คำที่มีเสียงคู่ หมายถึง คำ 2 คำ ที่มีความหมายอย่างเดียวกัน และมีเสียงพยัญชนะตัวเดียวกันมาวางต่อกัน เช่น เสื่อเสาด เน้นนาน เป็นต้น เพื่อต้องการให้เห็นว่าการกระทำนั้นต่อเนื่องกัน หรือชี้ให้เห็นว่ามีความสำคัญ

4. คำซ้อน คือคำที่เอาคำอื่น ที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมารวมกัน เพื่อสัมผัสคล้องจอง เช่น คำขายรายล่อง บ้านช่องห้องหอ เป็นต้น

5. คำหลาก คือ การใช้คำหนึ่งแทนคำอีกคำหนึ่ง ที่มีความหมายอย่างเดียวกัน เพื่อจะได้ไม่ต้องกล่าวคำเดิมให้ซ้ำซาก หรือเพื่อความสละสลวยในการเรียบเรียงถ้อยคำ

6. คำศัพท์ที่มีความหมายลึกซึ้ง มีผู้ให้ความหมายของคำ ดังนี้

ประการณ์ (2544: 141) กล่าวถึงการใช้ความหมายของคำ สรุปได้ว่า คำในภาษาไทย แบ่งความหมายได้เป็น 5 ลักษณะ คือ

1. ความหมายโดยตรง คือ คำที่มีความหมายตรงตามตัวอักษร เป็นความหมายที่คนในชาติเดียวกันจะเข้าใจตรงกัน และกำหนดไว้ในพจนานุกรม เช่น “กิน” หมายถึง การบริโภคอาหาร

2. ความหมายโดยนัย คือ คำที่มีความหมายไม่ตรงตามตัวอักษร แต่เป็นความหมายที่ต้องตีความ เช่น “กิน” หมายถึง การชักออก เบียดบัง

3. ความหมายบริบท คือ คำบางคำจะมีหลายความหมาย การที่จะเข้าใจให้ถูกต้องว่ามีความหมายอย่างไรนั้น จะต้องพิจารณาจากบริบท หรือข้อความแวดล้อมด้วย เช่น

เขาเดินขึ้นบันได
เขาได้ขึ้นเงินเดือน
ขนมด้วยขึ้นดีมาก

4. ความหมายโดยสถานการณ์ คือ คำบางคำจะหมายความว่าอย่างไร จะต้องพิจารณาจากสถานการณ์ในขณะนั้น จึงจะเข้าใจความหมายได้ถูกต้องว่าหมายความว่าอย่างไร เช่น

เกียรติศักดิ์กำลังเลี้ยงลูกอยู่ชอบสนาม
อรสากำลังตบลูก
วรุณกำลังเตะลูก

คำเหล่านี้หากใช้ในสถานการณ์การแข่งขัน จะมีความหมายอย่างหนึ่ง แต่หากเป็นสถานการณ์ทั่วไป ก็จะมีมีความหมายเป็นอีกอย่างหนึ่ง

5. ความหมายโดยจิตประหวัด คือ คำบางคำเมื่อสื่อความหมายออกไปแล้ว ผู้ฟังจะเข้าใจไปคนละอย่าง ตามความคิด หรือประสบการณ์ของตน เช่น

ผู้หญิงคนนี้มีมั่ว คำว่า “มั่ว” ในความคิดของแต่ละคนอาจจะแตกต่างกันออกไป ดังนี้

- เก็บของไม่เป็นที่เป็นทาง
- ยุ่งกับผู้ชายไม่เลือกหน้า
- ความคิดสับสน

ดังนั้น การที่จะต้องเข้าใจความหมายของคำบางคำนั้น จำเป็นต้องอาศัยการตีความข้อความในบริบท เพื่อจะได้ทราบเจตนาของผู้ส่งสาร ที่ต้องการสื่อความหมายโดยนัยของคำนั้น

สิริวรรณ (2543: 47) อธิบายว่า ผู้เขียนควรศึกษาประเภทของคำ ดังนี้

1. คำที่มีความหมายโดยตรง คือคำที่มีความหมายตามคำศัพท์ ดังตัวอย่าง

กิน หมายถึง เคี้ยว กลืน ทำให้ร่วงจากลำคองลงไปสู่กระเพาะ

2. ความหมายโดยนัย หรือความหมายแฝง หมายถึง คำที่มีความหมายซึ่งสามารถนำความคิดให้เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ดังตัวอย่าง

กิน หมายถึง โกง หารายได้ในทางไม่สุจริต

ในการศึกษาคำที่มีความหมายลึกซึ้งในเพลงปลุกใจ ผู้วิจัยจะศึกษาตามเกณฑ์การใช้คำของสิริวรรณ (2543: 47) ได้แก่ คำที่มีความหมายโดยตรง และความหมายโดยนัย

ดังนั้น การศึกษาเรื่องการใช้คำ จะต้องรู้ที่มาของคำนั้นว่ามีที่มาอย่างไร จึงจะเข้าใจความหมายที่ถูกต้อง เพราะการใช้คำอย่างมีหลักเกณฑ์ จะทำให้ใช้ภาษาสื่อความหมายได้ตามต้องการ

6. ความรู้เกี่ยวกับการใช้โวหาร

6.1 ความหมายของโวหาร (Figures of Speech)

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1090) ให้ความหมายของคำว่า “โวหาร”ว่าหมายถึง “ชั้นเชิงหรือสำนวนแต่งหนังสือหรือพูด เช่น มีโวหารดี, ถ้อยคำที่เล่นเป็นสำบัดสำนวน เช่น อย่างมาดีโวหาร เขาชอบเล่นโวหาร”

ชำนาญ (2523: 85) ให้ความหมายของโวหารว่า หมายถึง กลวิธีในการใช้ภาษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ในการใช้ภาษาไม่ว่าจะเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียน ผู้ใช้ภาษาย่อมจะต้องใช้ “กลวิธี” หรือ “โวหาร” ทั้งสิ้น

วิภา (2538: 39-54) กล่าวโดยสรุปว่า โวหาร เป็นศิลปะของการใช้ภาษาอย่างหนึ่ง กล่าวคือ เป็นวิธีการพูดหรือเขียน ที่ผู้พูดหรือผู้เขียนพูดหรือเขียนอย่างหนึ่ง แต่หมายความเป็นอย่างอื่นบ้าง ให้มีความหมายกำกวม หน้าเบ้า คลุมเครือ หรือเข้มขันต่างไปบ้าง ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อจะขยายความให้ชัดเจนขึ้นบ้าง หรือเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความฝัน หรือความรู้ให้กว้างขวางลึกซึ้งมากขึ้นหรือน้อยลง ตามภูมิปัญญาของผู้อ่านหรือผู้ฟังบ้าง

กุหลาบ (2522: 173) กล่าวว่า ภาพพจน์ (Figures of Speech) หรือ (Rhetoric Language) คือถ้อยคำที่เรียบเรียงอย่างใช้โวหาร ไม่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา ทั้งนี้โดยมีเจตนาให้ประสิทธิผลต่อความเข้าใจ และต่อความรู้สึกยิ่งขึ้นกว่าการใช้ถ้อยคำบอกเล่าตามธรรมดา

ดิษฐา (2516: 156) กล่าวว่า ภาพพจน์เป็นวิธีการสร้างมโนภาพให้เกิดขึ้นโดยอาศัยถ้อยคำสำนวน เปรียบเสมือนกับผงชูรสที่ช่วยทำให้ผู้อ่านได้รับรสอร่อย เกิดความสุข ความพอใจในการบริโภคอาหารจนหมดได้ไม่รู้สึกล้วน

เปลื้อง (2535: 74) กล่าวว่า ภาพพจน์คือโวหารนั่นเอง บางทีเขาก็เรียกว่า Figures of Rhetoric คือ โวหารลักษณะ หมายถึง การพูด (หรือเขียน) อย่างเทียบเคียง โดยมุ่งหมายให้การกล่าวดังนั้นมีรสน่าฟัง หรือสะดุดใจยิ่งขึ้น

จากความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่าในตำราภาษาไทย จะมีคำใช้ว่า “โวหาร” และ “ภาพพจน์” แต่ในการใช้ภาษาในปัจจุบัน นิยมใช้คำว่า “ภาพพจน์” ผู้วิจัยเห็นว่าคำว่า ภาพพจน์ มีความหมายครอบคลุมถึงกลวิธีในการประพันธ์ ทำให้เกิดภาพในใจและเกิดความซาบซึ้งประทับใจมากกว่าภาษาธรรมดา ผู้วิจัยจึงใช้คำว่า “โวหารภาพพจน์”

ดังนั้น “โวหารภาพพจน์” จึงหมายถึง กลวิธีการใช้ภาษาในการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ เพื่อให้เกิดจินตภาพ และสร้างความงดงามทางภาษาในงานประพันธ์

6.2 การจำแนกภาพพจน์

การใช้ภาพพจน์ เป็นศิลปะของการใช้ภาษาอย่างหนึ่ง ที่ใช้ถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิง เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดในงานประพันธ์ ดังที่ เปลื้อง (2535: 74) ได้กล่าวจำแนกประเภทของภาพพจน์ไว้ 5 พวก คือ

1. เกี่ยวกับความคิดเปรียบเทียบ
2. ลักษณะขัดแย้งกัน
3. สิ่งที่มีความเกี่ยวพันกัน คือถ้าเราคิดถึงสิ่งที่ทำให้เรานึกถึงอีกสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องกัน
4. เกี่ยวกับอำนาจมโนคติ หรือความคิดเห็นไป

5. พวกเบ็ดเตล็ด เช่น การเล่นคำ เล่นสัมผัส เล่นสำนวน เล่นเสียง - คำ ฯลฯ
ส่วน สิทธา (2516: 167-173) ได้แบ่งลักษณะของภาพพจน์ไว้ ดังนี้

1. การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน (Simile อุปมา)
2. การเปรียบเทียบโดยนัย (Metaphor อุปลักษณ์)
3. การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม (Antithesis ปรพากษ์)
4. การเปรียบเทียบโดยใช้ส่วนหนึ่งแทนทั้งหมด (Metonymy นามนัย)
5. การเล่นเสียงและจังหวะ (Alliteration เสียงสัมผัส)
6. โวหารที่ใช้ประโยคคำถาม (Interrogation)
7. การเล่นคำ (Puns on Word)
8. การสมมุติให้มีตัวตน (Personification บุคลาธิษฐาน)
9. การกล่าวเกินความจริง (Hyperbole อติพจน์)
10. การเลียนเสียงธรรมชาติ (Onomatopae)
11. การลดความหมายของคำ (Euphonisme)
12. การเล่าเรื่องสมมุติ (Allegory นิทานเปรียบเทียบ)

สมเกียรติ (2538) กล่าวโดยสรุปว่า ภาพพจน์มีหลายชนิด แต่จะนำมากล่าวในที่นี้เฉพาะที่ใช้มากในวรรณกรรมไทย ดังนี้

1. อุปมา	(Simile)
2. อุปลักษณ์	(Metaphor)
3. สัญลักษณ์	(Symbol)
4. บุคลาธิษฐาน	(Personification)
5. สมมุติภาวะ	(Apostrophe)
6. อติพจน์	(Hyperbole)
7. อวพจน์	(Meiosis)
8. อุปนิเสธ	(Litotes)
9. นามนัย	(Metonymy)
10. สัมพจน์	(Synecdoche)
11. อุปมานิทรสน์	(Allegory)
12. การอ้างถึง	(Allusion)
13. การแฝงนัย	(Irony)

14. ปฏิพจน์ (Oxymoron)
 15. ปฏิทรรศน์ (Paradox)
 16. แนวเทียบ (Analogy)

อวยพร (2544: 286 - 288) ได้แบ่งภาพพจน์ออกเป็น 8 ประเภทดังนี้

1. อุปมา อุปไมย (Simile)
 2. อุปลักษณ์ (Metaphor)
 3. บุคลาธิษฐาน (Personification)
 4. อนุนามนัย (Synecdoche)
 5. นามนัย (Metonymy)
 6. อธิพจน์ (Hyperbole)
 7. ปฏิพจน์ (Paradox)
 8. สัทพจน์ (Onomatopae)

วิภา (2538: 39 – 54) ได้แบ่งประเภทของโวหารที่พบในชีวิตประจำวัน และวรรณคดีไทย ซึ่งได้แบ่งเป็น 13 ประเภท โดยมีรายละเอียด สรุปได้ ดังนี้

1. อุปมาอุปไมย (Simile) คือการนำเอาสิ่งสองสิ่งเปรียบเทียบกัน โดยมีคำว่า เหมือน เช่น ราวกับ คุด ค้าง อุปมา ประคุด ประหนึ่ง มาเป็นคำเชื่อม ดังตัวอย่าง

สูงระหงทรงเพียวเรียวรูศ   งามละม้ายคล้ายอุฐกะหลาป่า
 พิศหัวตลอดเท้าขาวแต่ตา   สองแก้มกัลยาตั้งลูกขย ”

ระเด่นลันได: พระมหามนตรีทรัพย์

2. อุปลักษณ์ (Metaphor) คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง คำที่แสดงว่า เหมือนนั้นไม่ปรากฏอยู่ เป็นการกล่าวเปรียบเทียบโดยตรงว่า สิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยมีคำว่า “เป็น” หรือ “คือ” หรือไม่มีก็ได้ เป็นตัวกลางสำหรับเปรียบเทียบ ดังตัวอย่าง

กลางคืนคอยเป็นควันอันอดไว้   ครั้นกลางวันก็เป็นไฟไปทุกอย่าง

ร่างกายถูกผูกพันสรรพางค์
 น้ำเงินคือเงินยวง
 ไม่เทียบเปรียบ โฉมนาง

เป็นสื่อกลางแก่ใจรับใช้การ
 วารีดุริยางค์ : เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
 ชาวพรายช่วงสี่ตำอาง
 งามเรื่องเรือเนื้อสองสี
 กายแห่งเรือ : เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

3. สัมพจน์ หรือ อนุนามนัย (Synecdoche) คือการนำเอาส่วนน้อยหรือส่วนย่อยที่เห็นเด่นชัดมากกล่าวโดยหมายถึงส่วนทั้งหมด ดังตัวอย่าง

กรุงเทพ ฯ คือ ประเทศไทย
 กาศสินธุ์เมืองน้ำดำ

4. นามนัย (Metonymy) คือการนำคุณสมบัติเด่น ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกล่าวแทนการเอ่ยชื่อของสิ่งนั้น และของสองสิ่งนั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ดังตัวอย่าง

แต่ก่อนเราไม่รู้ บัดนี้เรารู้แล้วก็ไม่ยกไป อย่าให้พระองค์ทรงพระวิตถ์ถึงกองทัพเรา
 เลย ซึ่งเราจะเห็นภาคึกว่าหงส์นั้นมิได้

ราชาธิราช

ภายหลังที่ขับเคี่ยวกันจริงจังในทางสงครามการทูตอยู่พักใหญ่ แล้วใจโลก็วิตถ์ต่อ
 ปีกหางของเล่าปี่ซึ่งกล้าแข็งขึ้นทุกวัน

สามก๊ก

สงสัยจะเป็นผลงานของมือที่สาม
 ไม่มีข่าวจากทำเนียบขาว

5. ปฏิภาวะ (Oxymoron) คือการนำคำที่มีความหมายตรงข้าม หรือค้ำกันมารวมกันเพื่อให้
 เกิดคำซึ่งมีความหมายใหม่ ดังตัวอย่าง

ดีเป็นบ้า
 รวยฉิบหาย

6. ปฏิภาคพจน์ (Paradox) คือการใช้คำหรือความที่ตรงกันข้ามมาเปรียบเทียบ ทำให้เห็นภาพชัดเจน ดังตัวอย่าง

แทบฝั่งธารที่เราเฝ้าฝันถึง	เสียงน้ำซึ่งกระซิบสาดปราศจากเสียง
จักรวาลวุ่นวายไร้สำเนียง	โลกนี้เพียงแผ่นภพสงบเย็น
	วารีดุริยางค์: เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

7. อวตพจน์ (Synesthesia) คือ เป็นการใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา เช่น รสเป็นผลของสัมผัสด้วยกลิ่น กลิ่นเป็นผลของสัมผัสจากจมูก การใช้โวหารแบบนี้จะใช้ข้อความ “รสของความสุข” โดยปกติความสุขเป็นผลของสัมผัสด้วยใจ หรือกลิ่นของความรัก คนปากหวาน คำคม กินใจ ใจคำ นิสัยเปรี้ยว ฯลฯ

8. อติพจน์ (Hyperbole) คือ การพูดเกินความจริง เพื่อเน้นความรู้สึก มิใช่เพื่อหลอกลวง ดังตัวอย่าง

คิดถึงใจจะขาดแล้วเอ๋ย
รักเธอเท่าฟ้า

9. อธิพจน์ (Overstatement) เป็นการใช้โวหารที่กล่าวโอ้อวด จริงจัง โดยมีเจตนาจะให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรู้สึกขบขัน ดังตัวอย่าง

สูงระหงทรงเพรียวเรียวชะลูดรูด	งามละม้ายคล้ายอุฐกะหลาป่า
พิศหัวตลอดเท่าขาวแต่ตา	สองแก้มกัลยาดังลูกขอ
	ระเด่นลันได: พระมหามนตรีทรัพย์

10. ปฏิรูปพจน์ (Allusion) เป็นการใช้อรรถาพิสัยที่ดัดแปลงมาจากข้อความอันเป็นที่รู้จักกันคืออยู่แล้ว ได้แก่ วาทีของนักปราชญ์ วรรณุช กวี หรือสุภาษิต คำพังเพย หรือผลงานของผู้อื่น ดังตัวอย่าง

ฝนจะตก แดดจะออก พระจะเสด็จ หุงจะกลอดลูก นักศึกษาจะหลับใจห้องเรียน
ปรากฏการณ์ห้าอย่างนี้ท่านห้ามไม่ได้

11. บุคลาธิษฐาน (Personification) คือการนำสิ่งที่ไม่มีชีวิตมากล่าวถึงราวกับมีชีวิต หรือ
การนำสัตว์มากล่าวถึง เหมือนเป็นบุคคลที่เข้าใจกันได้ ทั้งนี้เพื่อให้งานเขียนน่าสนใจ เร้าอารมณ์
และมีชีวิตชีวา ดังตัวอย่าง

ลมระเริงคู่หวิวพลิวระลอก
แล้วใบไม้ก็ไหวสายซิงซ่ากรอง

สัพยอกยอดไม้ไปลิ่วล่อง
ทอแสงทองทอดประทับซบน้ำค้าง
วาริคุริยางค์: เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

12. อุทาหรณ์ (Analogy) เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ หรือความคิด
สองอย่าง ที่ไม่จำเป็นต้องเปรียบเทียบกันว่าคล้ายกัน โดยการยกเหตุการณ์ที่เชื่อว่าง่ายต่อการเข้าใจ
เปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เขียนหรือผู้พูดต้องการจะอธิบายเป็นการเปรียบเทียบข้อความ ดังตัวอย่าง

ความจนเป็นดาบสองคมให้เราเลือกพลิกใช้คมหนึ่งมันสอนให้เราเจียมตัว รู้จัก
ประมาณคนแต่อีกคมหนึ่งของมันสั่งสอนให้เราทะเยอทะยานหาญเหิม...

13. ปฏิพจน์ (Rhetorical Question) เป็นศิลปะของการใช้คำถาม ที่ไม่ต้องการคำตอบ
เพราะทราบอยู่แล้วว่าคำตอบคืออะไร โดยที่ผู้เขียนได้บรรยายจนชัดเจน ผู้เขียนถามเป็นเชิงย้ำให้
แน่ใจยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

กินเหล็กกล้าค่างอาหารหรือ

จึงทำอาหารเหมือนมีรูอ่อนแรงเลย

ถ้านางทราบความจริง

ไฉนเลยดวงใจอ่อนละมุนจะสามารถทนเลยได้

จะระคนปนศักดิ์จรกา

อนิจจาพี่จะทำประการใด

จากการแบ่งประเภทของภาพพจน์ดังกล่าวแล้วข้างต้น เห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์นั้น
จะเป็นสิ่งช่วยเสริมให้สำนวนโวหารดีขึ้น จำเป็นต้องเลือกใช้ให้เหมาะสม ไม่พริ้วหรือมากเกินไป
ควร จากการพิจารณาอย่างละเอียดถึงการใช้ภาษาเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรม และ

นามธรรมที่ปรากฏในเพลงปลุกใจ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงศึกษาเฉพาะการใช้ภาพพจน์ในเพลงปลุกใจ ตามหลักเกณฑ์ของ วิภา (2538: 39 – 54) ดังกล่าวข้างต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในบทเพลง

เพลงเป็นวรรณกรรมร้อยกรองอีกรูปแบบหนึ่ง ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ การศึกษาเนื้อหาของเพลง จะทำให้เข้าใจถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นใจสังคม รวมทั้งได้รับทราบแนวคิดจินตนาการของผู้ประพันธ์ เนื่องจากในบทเพลงจะมีถ้อยคำที่เป็นเนื้อหา แสดงถึงค่านิยม จุดหมาย ซึ่งคนไม่อาจแสดงออกในชีวิตประจำวันได้ ในปัจจุบันได้มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณกรรมเพลงมากขึ้น ปรากฏผลการศึกษาวิจัยในสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่

วรรณดา (2543) ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง การสื่อความหมายในเพลงปลุกใจสี่เหล่าทัพ พบว่า เพลงปลุกใจของกองทัพปรากฏขึ้นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2452) และได้เริ่มปรากฏอย่างเด่นชัด ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2456) ต่อมาเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 กองทัพอากาศเริ่มผลิตเพลงปลุกใจออกมามากขึ้น กระทั่งเข้าสู่ช่วงสมัยของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เพลงปลุกใจของกองทัพในยุคนี้ จึงมีความเจริญสูงสุด เหตุผลประการหนึ่งมาจากการเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง และรัฐบาลต้องการจะปลุกเร้าจิตใจของทหารในกองทัพให้เกิดสำนึกแห่งการรักชาติ ต่อมาเมื่อ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อมา เพลงปลุกใจของกองทัพ กลับไม่ได้รับความนิยมนเท่าที่ควร จวบจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์เรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม 2516–2519 เพลงปลุกใจของกองทัพจึงได้กลับมามีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง

ประจักษ์ (2540) กล่าวถึงเพลงปลุกใจไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง เพลงปลุกใจของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ว่าบทเพลงที่ประพันธ์โดยพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ มีทั้งหมด 204 เพลง แยกเป็นบทเพลงปลุกใจที่ใช้ประกอบละคร 120 เพลง บทเพลงขับร้องทั่วไป 84 เพลง จากการพิจารณาจากเนื้อร้องของบทเพลงสามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ เพลงวีรกรรม เพลงแห่งความรักชาติ เพลงแห่งความสามัคคี และเพลงความรักระหว่างชาย – หญิง ซึ่งแฝงไว้ด้วยคติความรักชาติ ซึ่งเพลงต่างๆ เหล่านี้ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ประพันธ์ขึ้นเพื่อสนองนโยบายนิยมไทยต่อต้าน

จินของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นการใช้บทเพลงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดนโยบายของรัฐสู่ประชาชน

สิรินธร (2527) ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องเพลงปลุกใจไทย: การวิเคราะห์ทางการเมืองสรุปถึงเพลงปลุกใจไทย (พ.ศ. 2475–2525) มีจำนวน 448 เพลง เนื้อหาของเพลงปลุกใจมีจุดประสงค์แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ต่าง ๆ แต่ละเพลงจะชักชวนให้ประชาชน รักชาติ เสียสละเพื่อชาติ ให้มีความสามัคคี หลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2481–2487 และพ.ศ. 2490–2500 เป็นช่วงเวลาที่เกิดเพลงปลุกใจมากที่สุด ซึ่งมีจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้แบ่งเพลงปลุกใจออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. เพลงปลุกใจระดับชาติ
2. เพลงปลุกใจระดับกองทัพ
3. เพลงปลุกใจระดับกองกำลัง

ประณต (2538) ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง ชีวิตและผลงานของนารถ ถาวรบุตร สรุปถึงประวัติเพลงไทยสากลและเพลงมาร์ชในประเทศไทย เกิดขึ้นจากการติดต่อกับประเทศในกลุ่มยุโรปและอเมริกา ตั้งแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทนตรีตะวันตกเข้ามาผูกพันกับวัฒนธรรมของไทย เริ่มชัดเจนเมื่อมีการใช้เพลงค่านับพระมหากษัตริย์ที่เรียกว่า “เพลงสรรเสริญพระบารมี” โดยนำเพลง God Save The Queen ของประเทศอังกฤษมาใช้บรรเลงรับเสด็จพระยาศรีสุนทรโวหาร ได้ประพันธ์บทร้องจากทำนองเพลงฝรั่งนี้ และตั้งชื่อเพลงว่า “จอมราชจงเจริญ” ใช้มาจนถึง พ.ศ. 2431 จึงเปลี่ยนเป็น “เพลงสรรเสริญพระบารมี” เพลงมาร์ชแบบตะวันตกเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยการจ้างครูแตรวทหารชื่อ Fusco เข้ามาสอนแตรวทหารมารินของไทย ใช้สำหรับให้ทหารเดินแถว เพลงไทยสากลเกิดขึ้นเด่นชัดจากละครร้อง ที่ได้แบบอย่างมาจากต่างประเทศ พรานบุรณ์ได้นำวงดนตรีแจ๊ส (Jazz) เข้ามาบรรเลงประกอบในการแสดงละครเรื่องโรสิตา เป็นแนวดนตรีแบบตะวันตกผสมแบบไทย

สุขุมล (2536. อ้างถึงใน เอกฉัตร, 2545: 76) ได้วิเคราะห์การใช้คำร้องของเพลงไทยสากลแนวใหม่ ในช่วงปี พ.ศ. 2524 – 2534 สรุปได้ดังนี้

1. ด้านการใช้ถ้อยคำ ผู้แต่งเพลงไทยสากลแนวใหม่นิยมใช้ภาษาต่างๆ ที่ใช้พูดคุยกันในชีวิตประจำวันเป็นภาษาธรรมดาไม่มีคำศัพท์ต้องแปล และเป็นภาษาที่มีความแปลกใหม่ สะดุดหู น่าสนใจ มักเป็นภาษาปาก คำสแลง และภาคต่างประเทศที่รับเข้ามาใช้ร่วมกันกับภาษาไทยในการ

พูด เช่น แจ๊ส สเปซฟอร์ม วอรั่ อีกทั้งยังมีการซ้ำคำและซ้ำความ เพื่อเป็นการย้ำหรือเน้นให้ ความหมายหนักแน่นขึ้นและติดหูผู้ฟัง ใจก้านการแปลงคำ ผู้แต่งเพลงไทยสากลนิยมการแปลงคำ ด้วยการประสมคำให้ได้ศัพท์ใหม่ขึ้นมา เช่น ซากใจ ล้างใจ หน่วงกล้าอาย เป็นต้น

2. ด้านการใช้โวหาร ผู้แต่งเพลงไทยสากลแนวใหม่ นิยมใช้โวหาร 5 ชนิด คือ อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ และปฏิพจน์ ในส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวกับความรักมีการใช้โวหาร อุปมาและอุปลักษณ์มากที่สุด และมีลักษณะเด่นในการเปรียบเทียบ มีทั้งการเปรียบเทียบตาม แบบเดิมและการเปรียบเทียบตามแบบที่คิดขึ้นมาเอง

พูนพิศ (2530) ได้กล่าวไว้หนังสือดนตรีวิจักษ์ ใจความสรุปถึง เพลงไทย เมื่อได้รับ อิทธิพลจากฝรั่ง พัฒนาการของเพลงไทยเริ่มจากการร้องในบ้านเพื่อกล่อมลูก มาเป็นเพลงร้อง พื้นบ้านที่ไม่มีดนตรีนอกจากเครื่องประกอบจังหวะ ต่อมาเป็นเพลงร้องคลอดนตรี เช่น ร้อง ประกอบการแสดงละครมีดนตรีรับ เรียกว่า “เพลงไทยแท้” เมื่อมีดนตรีฝรั่งเข้ามาประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ดนตรีของไทยก็ได้พัฒนารูปแบบใหม่ขึ้นทั้งเครื่องดนตรี ลักษณะ ของบทเพลง ได้นำหลักวิธีการประพันธ์เพลงอย่างฝรั่งเข้ามาประยุกต์ หรือการลอกเลียนแบบ โดยตรง พัฒนาการของเพลงไทยเริ่มจาก เพลงพื้นบ้าน เพลงไทยแท้ เพลงรำวง เพลงชีวิต เพลง เพื่อชีวิต เพลงไทยสากล เพลงลูกทุ่ง เพลงสากล

พงษ์ชัย (2529) ได้ศึกษาเรื่องวรรณกรรมจากบทเพลงสุนทราภรณ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า บทเพลงสุนทราภรณ์กล่าวถึงเรื่องราวต่างๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นเรื่องจูงใจให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ และเนื้อหาที่แฝงไปด้วยข้อคิดอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง มีส่วนในการสร้างสรรค์สังคมไทยได้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับงานวรรณกรรมเพลงปลุกใจ พบว่า เพลงปลุกใจ ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่เพลงที่มีคนนิยมฟังตลอดหรือเป็นเพลงตลาดแต่เพลงปลุกใจจะ เกิดขึ้นในสถานการณ์ ที่ชาติบ้านเมืองต้องการให้มีการรวมพลัง ธรรมรงค์เพื่อปลุกจิตสำนึกให้เกิด ความรู้สึกอีกหิม สร้างกระแสความรู้สึกรับผิดชอบ ปลุกปลอบใจให้กำลังใจ ร่วมกันในการแก้ไข ปัญหาเหตุการณ์บางอย่างที่เป็นอุดมการณ์ของชาติ เช่น เพลงตื่นเถิดชาวไทย เพลงรักกันไว้เถิด เพลงเราสู้ เพลงบางระจัน ฯลฯ เพลงปลุกใจจึงมีคุณค่าด้านเนื้อหา ที่สะท้อนภาพสังคมได้ตรงตาม ยุคสมัย และยังมีคุณค่าด้านรูปแบบการประพันธ์คำร้อง และกลวิธีการใช้ภาษาที่เหมาะสม นอกจากนี้ เพลงปลุกใจที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาค้นคว้า ได้แก่ เพลงปลุกใจจากกรมประชาสัมพันธ์

จำนวน 67 เพลง โดยจะศึกษาวิเคราะห์เพลงปลุกใจ ในด้านลักษณะเนื้อหาของเพลง รูปแบบการ
ประพันธ์คำร้อง การใช้คำ และการใช้โวหารภาพพจน์ในเพลงปลุกใจ